ФИФЫ ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ IЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКIУ

АДЫГЕЙ ГУШIЭМ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КЪР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКI

№№199-200 (21.108) ● 2007 гъэм жэпуэгъуэм (октябрым) и 11, махуэку ● Тхьэмахуэм тхуэ къыдокI ● И уасэр соми 6-щ ● adyghe@mail.ru adyghepsale.ru

Кавказым и жьыр ящIэтт

Жэпуэгъуэм и 6-м Къэбэрдей-Балкъэрым, Къэрэшей-Шэрджэсым, Адыгейм я артист пэхъыбфIэм республикиншыр езыхъэм ефIэфIу Урысейм зрыхьхъэр илъэс 450-рэ зэрырикъум и щIыхькIэ Союзым я Уэрэм и Колонн зэлым концерт щатащ.

КЪЫЗЭХУЭСАХЭМ я пащхьэм къыщыщыпсалъэм КЪР-м и Президент Къанокъуэ Арсен жиIащ: «ПщIэ зыхуэсщI хьэщIэхэ, ди лъахэгъу лъапIэхэ! Хуит сыкъэфщI псоми ди зэхуэдэ гуфIэгъуэмкIэ иджыри зэ сынывэхъуэхъуну. А хьэухъур апхуэдэу къабгъэдокI КъШР-мрэ Адыгеймрэ я президентхэм, республикищым щыпсэу лъэпкъхэм.

ИкъукIэ гуапэщ си хэгъэрей куэд - Москва щыщ си ныбжьэгъуэхэр, къызедэжаэ - мы пэшым щIэсу зэрыслъагъур. Псальэм къыдэкIуэу жысIэнщи, Москва сэ зыхэслъхьэ щыIэкъым. Сыщалъхуа Къэбэрдей-Балъкъэрым нэхьрэ сэ мыбы зэман нэхьыбэ щызэгъэкIуащ. Нобэрейм хуэдэ гуфIэгъуэзу Кавказми Урысеймии нэхьыбэ щыIэху, ди лъэпкъхэм я зэкъуэгъныбгъэр нэхьри нэхъ бидэ хъунуц. Насып фIыгъэ, псоми ди зэхуэдэ хэкум - Урысейм фыхэту фефIкIуэну хэпшыхьхъуэ».

Концертыр Тут Заур къызэIуихащ. Адыгейм щыщ «Исльэмей», Къэрэшей-Шэрджэсым и «Алан» ансамблхэр ящIыгъуу абы Урысеймрэ Адыгеймрэ я гъэлъэгъуэ программэмкIэ пащащ ящэ махуэм Кремлым щата концертым. Утыкум кьихьащ Адыгеймрэ и «Налмэс», «Исльэмей», Къэрэшей-Шэрджэсым и «Меркурий» ансамблхэр. Хабзэ зэрыхъуэуэ, КЪР-м и цIыкIэ концертым хэтащ «Кабардинка», «Балкария» ансамблхэр, Газаев Алим, Тепеев Алим, Сокъур Ольгэ, Хьэжырокъуэ Сультан, Шэрджэс Iэсиет сымэ. Къызэхуэсахэм, псом хуэмыдэу езы Москва щыпсэ щыщхэм, егъэлеяуэ ягу ирихьащ Батыр Мухьэдин жиIа «Ямщик, не гони лошадей» урыс романсыр. Адрей артистхэм Iэгуаэушхуэ хуаIэтащ: Кавказым и жьыр щIэту екIуэжа концертыр псоми ягу ирихьащ.

МЕЧIЕВ Асхат,
КЪР-м и Президентымрэ Правительствэмрэ я пресс-Iуэхущ Iапх Iэм и лъэкIуэ.

Республикэм и Парламентым и Президиумыр хэпльащ КЪР-м и Парламентым и зи чэзу зэIущIэр зэхуэгъэсыныгъэ абы зыщыгъэсэлъэхьыныхуэмрэ. Президиумым и зэIущIэр иригъэкIуэкIащ законхэр къыдэзыгъэкI органым и УнафэщI Бечелов Ильес.

Я IУЭХУ еплъыкIэм зэхуэIуэта нэужь, депутатхэр зэгурыIуащ. КЪР-м и Парламентым и зи чэзу зэIущIэр мы гъэм жэпуэгъуэм и 25-м зэхуэгъэсыну. Абы Iуэху зэмылIэужьыгъуэу щэщIым щIигъу къыщыхалъхьэну я гугъащ.

Депутатхэр хэплъэн хуейщ мы къыкIэлъыкIуэхэм: КЪР-м и Конституцэ Судым и судыщIэ Чэт Юрий и Iэщ IагъэмкIэ ящэ класс фIэщыным, «2007 гъэм КЪР-м и республикэ бюджетым и Iуэхуэ» КЪР-м и Законкэр 2007 гъэм и ящэ илъэс ныкъуэм зэрагъэзэщIам, законхэр къыдэзыкIынымкIэ жэрдэм къызэрат хабзэм тету «Мэкъуэмэш щIапIэу щыт щыкъэр къызэрагъэсэбэпым и Iуэхуэ» Федеральнэ законым и 10 статьям зэхуэхъуэкIынигъэхэр хэлъхьэныным теухуауэ» федеральнэ законым и проектыр УФ-м и Федеральнэ Зэхуэсым и Къэрал Думэм къыщыхэлъхьэным, политикэ щхьэусыгъуэкIэ залымыгъэ зыкIи зыгъэзэрыхьагъэм я федеральнэ реестр зэгуэт къызэгъэпэщыным, апхуэдэ цIыхухэм къэрал дэпэныкъуныгъэ етыным текIуэдзнур федеральнэ бюджетым кIыхэгъэкIыным теухуауэ УФ-м и Президент Путин В. В., УФ-м и Федеральнэ Зэхуэсым ФедерацэмкIэ и Советым и УнафэщI Миронов С. М., УФ-м и Федеральнэ Зэхуэсым и Къэрал Думэм и Унафэщ Зубков В. А. сымэ КЪР-м и Парламентым Зэрызахуигъаазэр къэщтэным.

Парламентым и зэIущIэм законопроекту 30 хэдиз къыщыхалъхьэну траухущ. Апхуэдэу, етIуанэ къеджэгъуэу хэплъэнущ «2008 гъэм Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и республикэ бюджетым и Iуэхуэ», «2007-2010 гъэхэм КЪР-м хабзэр къыщыдзэмыдзыным теухуауэ» федеральнэ законым и проектыр УФ-м и Федеральнэ Зэхуэсым и Къэрал Думэм къыщыхэлъхьэным, политикэ щхьэусыгъуэкIэ залымыгъэ зыкIи зыгъэзэрыхьагъэм я федеральнэ реестр зэгуэт къызэгъэпэщыным, апхуэдэ цIыхухэм къэрал дэпэныкъуныгъэ етыным текIуэдзнур федеральнэ бюджетым кIыхэгъэкIыным теухуауэ УФ-м и Президент Путин В. В., УФ-м и Федеральнэ Зэхуэсым ФедерацэмкIэ и Советым и УнафэщI Миронов С. М., УФ-м и Федеральнэ Зэхуэсым и Къэрал Думэм и УнафэщI Грызлов Б. Б., УФ-м и Правительствэм и Унафэщ Зубков В. А. сымэ КЪР-м и Парламентым Зэрызахуигъаазэр къэщтэным.

Парламентым и зэIущIэм законопроекту 30 хэдиз къыщыхалъхьэну траухущ. Апхуэдэу, етIуанэ къеджэгъуэу хэплъэнущ «2008 гъэм Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и республикэ бюджетым и Iуэхуэ», «2007-2010 гъэхэм КЪР-м хабзэр къыщыдзэмыдзыным теухуауэ» федеральнэ законым и проектыр УФ-м и Федеральнэ Зэхуэсым и Къэрал Думэм къыщыхэлъхьэным, политикэ щхьэусыгъуэкIэ залымыгъэ зыкIи зыгъэзэрыхьагъэм я федеральнэ реестр зэгуэт къызэгъэпэщыным, апхуэдэ цIыхухэм къэрал дэпэныкъуныгъэ етыным текIуэдзнур федеральнэ бюджетым кIыхэгъэкIыным теухуауэ УФ-м и Президент Путин В. В., УФ-м и Федеральнэ Зэхуэсым ФедерацэмкIэ и Советым и Унафэщ Миронов С. М., УФ-м и Федеральнэ Зэхуэсым и Къэрал Думэм и УнафэщI Грызлов Б. Б., УФ-м и Правительствэм и Унафэщ Зубков В. А. сымэ КЪР-м и Парламентым Зэрызахуигъаазэр къэщтэным.

Парламентым и зэIущIэм законпроектыр, «КЪР-м и суд участкэхэмрэ зэзыгъэзыжьыр судыщIэхэм я кIуэлыкъуэхэмрэ я Iуэхуэ», «Iэпхъуэщапхъуэхэм я Iуэхуэ», «2002 - 2010 гъэхэм КЪР-м и псэунIэ-комунальнэ хозяйствэм реформэ щегъэкIуэкIыныгъэ абы зегъэужьныгъэ» республикэ программэ хэхам и Iуэхуэ», «Патентым тету налогхэр нэхъ къызэрыгуэкIыу къеIуэхыныгъэ хабзэхэр КЪР-м и щIыналъэм къызэрыщагъэсэбэп щIыкIэм и Iуэхуэ», «Транспортым папщIэ налогым и Iуэхуэ», «2008 - 2012 гъэхэм КЪР-м и агропромышленнэ комплексым зегъэужьныгъэ» республикэ программэ хэхам и Iуэхуэ», «КЪР-м и языныкъуэ законодательнэ актхэм КЪР-р къэрал Iуэхуэ зыхуейну щIыхэр гъэтIылъыгъуэ хэхыным ехьэлIа я Iыхьэхэм зэхуэхьэныныгъэхэр хэлъхьэныным и Iуэхуэ», «2015 гъэм нэсыху КЪР-м щыIэ демографиэ щытыкIэр егъэфIэкIуэным теухуа республикэ программэ хэха къэщтэным и Iуэхуэ», «2007 - 2011 гъэхэм ветеранхэм, ныкъуэдыкъуэхэм, зи ныбжь хэкIуэтахэм социальнэ дэпэныкъуныгъэ етыныр» республикэ программэ хэхар къэщтэным и Iуэхуэ», «Унагъуэр, анар, адэр, сабийр хъумэным и Iуэхуэ», «Сабийхэр щхьэрыутIыпщ мыхъуным, балигъ мыхъуахэм хабзэр къыхэпамыдыным хэунэтIауэ КЪР-м профилактикэ зэрыщагъэкIуэкIым и Iуэхуэ» КЪР-м и законхэм зэхъуэкIыныгъэхэр хэлъхьэным, «КЪР-м и сабийм и хуитыныгъэхэр къыщызэгъэпэщыныкIэ щэсыпIэхэм я Iуэхуэ» КЪР-м и Законым.

Парламентым и зэIущIэм ящэ къеджэгъуэу щыIэтпэсэлъыхьныщ «2007 - 2011 гъэхэм Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм егъэджэныгъэм зыщIегъэужьыныр», «2007-2011 гъэхэм анэдэлъхубзэкIэ зэрырагъаджэ тхыльхэр егъэфIэкIуэныр», «2007-2011 гъэхэм Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм узынщагъэр хъумэным зыщIегъэужьныр», «2007-2011 гъэхэм КЪР-м щыIэ дин зэгуэныгъэхэм ядэлъжьнымрэ абы-хэм къэрал дэпэныкъуныгъэ етыныбмрэ» республикэ программэ хэхахэр къэщтэным теуху законопроектхэм.

Парламентым и зэIущIэм нэгъуэщI Iуэхуэхэм щытепсэлъыхьныщ.

КЪР-м и Парламентым и пресс-Iуэхущ Iапх Iэм.

Псори егъэпIейтей

лэжьапщIэр зэрымащIэм, уасэхэм зэрыхэхъуэм

Дыгъуасэ зэхэтащ КЪР-м и Профсоюзхэм я федерацэм и советым и V пленум. Ар теухуат Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Президентым Парламентым Зэрызыхуигъэзам кьыщыгъэльэгъуахэр гъэзэщIа зэрыхьэм, лэжьыгъэр хъумэныр кьызэрыщIэтхъуам профсоюзхэр зэрыгъэзэрыгъэпэщам профсоюзхэр зэрыкIэлыплъыр нэхьри егъэфIэкIуэным.

ЗЭIУЩIЭРиригъэкIуэкIащ федерацэм и унафэщI **Тау Пщыкъан**. Пленумым кьыщIэта Iуэхугъуэхэм теухуауэ къэпсэльащ агропромым и лэжьакIуэхэм я профсоюзым и рескомым и унафэщI **Бесльэней Чэмал**, КЪР-м и профсоюзхэм я федерацэм и унафэщым и кьуэдзэ **Евтушенкэ Сергей**сымэ.

Пленумым и лэжьыгъэм хэтащ икIи кьыщыпсэльащ КЪР-м и Правительствэм и Унафэщ **Ярин Андрей**, Парламентым и Унафэщым и кьуэдзэ **Федченкэ Людмилэ**, щэнхабзэмрэ профессиональнэ гъэзэжьмрэ я лэжьакIуэхэм я профсоюзым и рескомым и унафэщ **Дау Марьянэ** , бизнес курытымрэ щIыкIымрэ я лэжьакIуэхэм я профсоюзым и рескомым и унафэщым и кьуэдзэ **Бакъ Фаинэ**, КЪР-м лэжьыгъэмрэ социальнэ зыужьныныгъэмкIэ и министрым и кьуэдзэ **Голочалов Николай** сымэ, нэгъуэщIхэри.

Ярин Андрей пленумым къырихьэлIэхэм я упщIэ куэдым жэуап ириташ. Щыхуэхэр нэхъ зыгъэпIейтейхэм ящыщт улахуэр зэрымащIэр, ерыскыыгъэкIхэм я уасэм зэрыхэхъуар, ауэ щыхьэкIи, фокIадэм и 1-м лэжьапщIэм щIагъуэну жыхуаIар зэкIэ зэрымынаIуэр, нэгъуэщIхэри. Правительствэм и Унафэщым кьиригъэльэгъуащ сыт и лъэныкъуэкIи щыхуэхэм я псэукIэр ефIэкIуэным я лэжьыгъэр зэрытраухуэр, предприятэхэм я хэхъуэхэмрэ лэжьакIуэхэм ират улахуэмрэ зэпэкIуэу щытыныр гулыт зэрыхуэщIыр. АдэкIэ ар кьытеувыIащ республикэм игъуэтыну зыужьныныгъэхэм, кьуажэ егъэджакIуэхэм я льготэхэм, сабий пособиехэр абы ипэжыпIэкIэ хуэныкъуэхэм я Iэпхъэ зэрыгъэгъуэным, къэгъэщIэкIуэрэ икIи сыт щыгъуэ профсоюзхэм ядэлэжьэну зэрыхьэзырыр жиIащ.

УЭРДОКЪУЭ Женя.

Нэгъабэрейм йофIэкI

Шэджэм районым щыIэхалъхьэжащ илъэсым щыщу блэкIа мазибгъум агропромышленнэ комплексым щыIэфIагъэкIахэр.

ЗИ ГУГЪУтщIы зэманым кьриубыдэу куейм кьыщалэжьащ дыуэ тонн 1426-рэ, гъэшIу тонн 17800-рэ. ДжэдыкIэу мелуани 10 кьрахащ. А бжьыгъэхэр нэгъабэрейхэм Федеральнэ Зэхуэсым и Къэрал Думэм и Унафэщ Грызлов Б. Б., УФ-м и Правительствэм и Унафэщ Зубков В. А. сымэ КЪР-м и Парламентым Зэрызахуигъаазэр къэщтэным.

Парламентым и зэIущIэм законопроекту 30 хэдиз къыщыхалъхьэну траухущ. Апхуэдэу, етIуанэ къеджэгъуэу хэплъэнущ «2008 гъэм Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и республикэ бюджетым и Iуэхуэ», «2007-2010 гъэхэм КЪР-м хабзэр къыщыдзэмыдзыным теухуауэ» федеральнэ законым и проектыр УФ-м и Федеральнэ Зэхуэсым ФедерацэмкIэ и Советым и Унафэщ Миронов С. М., УФ-м и Федеральнэ Зэхуэсым и Къэрал Думэм и Унафэщ Грызлов Б. Б., УФ-м и Правительствэм и Унафэщ Зубков В. А. сымэ КЪР-м и Парламентым Зэрызахуигъаазэр къэщтэным.

Парламентым и зэIущIэм законпроектыр, «КЪР-м и суд участкэхэмрэ зэзыгъэзыжьыр судыщIэхэм я кIуэлыкъуэхэмрэ я Iуэхуэ», «Iэпхъуэщапхъуэхэм я Iуэхуэ», «2002 - 2010 гъэхэм КЪР-м и псэунIэ-комунальнэ хозяйствэм реформэ щегъэкIуэкIыныгъэ абы зегъэужьныгъэ» республикэ программэ хэхам и Iуэхуэ», «Патентым тету налогхэр нэхъ къызэрыгуэкIыу къеIуэхыныгъэ хабзэхэр КЪР-м и щIыналъэм къызэрыщагъэсэбэп щIыкIэм и Iуэхуэ», «Транспортым папщIэ налогым и Iуэхуэ», «2008 - 2012 гъэхэм КЪР-м и агропромышленнэ комплексым зегъэужьныгъэ» республикэ программэ хэхам и Iуэхуэ», «КЪР-м и языныкъуэ законодательнэ актхэм КЪР-р къэрал Iуэхуэ зыхуейну щIыхэр гъэтIылъыгъуэ хэхыным ехьэлIа я Iыхьэхэм зэхуэхьэныныгъэхэр хэлъхьэныным и Iуэхуэ», «2015 гъэм нэсыху КЪР-м щыIэ демографиэ щытыкIэр егъэфIэкIуэным теухуа республикэ программэ хэха къэщтэным и Iуэхуэ», «2007 - 2011 гъэхэм ветеранхэм, ныкъуэдыкъуэхэм, зи ныбжь хэкIуэтахэм социальнэ дэпэныкъуныгъэ етыныр» республикэ программэ хэхар къэщтэным и Iуэхуэ», «Унагъуэр, анар, адэр, сабийр хъумэным и Iуэхуэ», «Сабийхэр щхьэрыутIыпщ мыхъуным, балигъ мыхъуахэм хабзэр къыхэпамыдыным хэунэтIауэ КЪР-м профилактикэ зэрыщагъэкIуэкIым и Iуэхуэ» КЪР-м и законхэм зэхъуэкIыныгъэхэр хэлъхьэным, «КЪР-м и сабийм и хуитыныгъэхэр къыщызэгъэпэщыныкIэ щэсыпIэхэм я Iуэхуэ» КЪР-м и Законым.

Парламентым и зэIущIэм ящэ къеджэгъуэу щыIэтпэсэлъыхьныщ «2007 - 2011 гъэхэм Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм егъэджэныгъэм зыщIегъэужьныр», «2007-2011 гъэхэм анэдэлъхубзэкIэ зэрырагъаджэ тхыльхэр егъэфIэкIуэныр», «2007-2011 гъэхэм Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм узынщагъэр хъумэным зыщIегъэужьныр», «2007-2011 гъэхэм КЪР-м щыIэ дин зэгуэныгъэхэм ядэлъжьнымрэ абы-хэм къэрал дэпэныкъуныгъэ етыныбмрэ» республикэ программэ хэхахэр къэщтэным теуху законопроектхэм.

Парламентым и зэIущIэм нэгъуэщI Iуэхуэхэм щытепсэлъыхьныщ.

ЗИ ГУГЪУтщIы зэманым кьриубыдэу куейм кьыщалэжьащ дыуэ тонн 1426-рэ, гъэшIу тонн 17800-рэ. ДжэдыкIэу мелуани 10 кьрахащ. А бжьыгъэхэр нэгъабэрейхэм йофIэкI.

Хьэцэпэцэр гектар 5868-м щыIуаныжьхэ, гъавэу тонн 18329-рэ къыщIаIуэкIащ. Ар 2006 гъэм елытатэу проценти 174-рэ мэхъу.

Иджыпсту сужьэрэкIыу нартыхэр кьыдачыж, щIыр бжьыхьэсэм хуагъэхьэзыр, я Iэщым хуогъэтIылъэ.

ХЬЭЖЫКЪАРЭ Алик.

И фIыгъуэхэр Тхьэм къыфIыгъэс!

Алыхьталэ гущIэгъэщIым, дунейхэм я пщым, псори дыкъэзыгъэщIам и цIыкIэ!

Пщы зыхуэсщI, динымкIэ си къуэш, си шыпхъу лъапIэхэ!

Жэпуэгъуэм и 12-р НэщIикIыж хьидщ, зыгъэпсэхугъуэ махуэщ.

ИкIащ Рэмэзан мазэр, хуэгъэзыным, лъагъэныгъэм я мазэр, КъурIэным Гиман зиIэхэр куэдрэ щеджэ, мусльымэнхэр нэхьри дыщызэхэсыгъуэм, Алыхьым кьыдита мылькухэмкIэ жьыдэру дыщыздэгуашэ зэман тельыдыжьр.

НэщIым фIыгъуэ Iэджэ кьыхуэхь. Абы и фIыщIэкIэ дигуэр нэхъ кьаб5э, хьэлэл, фыгъуэ-ижьм, щхьэхуещагъэм, гурыщIэ мыхъуымыщIэхэм япэIэщIэ мэхъу, Аллахьталэм и гъэгу захуэм щIыгъуэ, къуейсыхэм зэрыгъэхуэфIэкIкIэ дахуэупсащ. А псоми кьадэкIуэу, дыкъэзыхьуреихь щIыхухэм тэмакъкIыхьу, щэныфIэу дахуащIащ, зыгуэркIи яхуэдэтчыхьуэр, ди пщIэм нэхьри зедгъэIэтащ.

НэщIыныр дыухами, зи гугъу тщIа щытыкIэ, хьэлщэныфIхэр Iэщ1ыб дымыщIыжу, нэхьри зэдгъэбыдлIэн, ди гъащIэм быдэу хэтпщэн хуейщ - ар ди нэщIыр Тхьэм кьабылу зэрытIихакIэ, шэч хэмылъу, щэсыпIэ хьарэшэ тхуэхъунущ.

Гуэр псэкIэ сыгъаивохьуэхъу мусльымэн псоми НэщIикIыж хьидмкIэ. Тхьэм сыфхуольэIу узынщагъэ быдэкIэ, Iиман лъэщкIэ, мамырыгъэкIэ. Алыхь Иным солъэIу фи нэщIри, иэмэрри, фыщIэлъэIуэ псори кьабылу фIихыну, етIанэгъэ кьытпэплъэ Рэмэзан мазэм фыуэшиншэу, фынасыпыфIэу фынэсыну, дыщыпсэу щIыналъэри дянэкIэ нэхьриефIэкIуэну, гъэгъэну!

Къэбэрдей-Балъкъэрым и мусльымэнхэм я Iуэхущ Iапх Iэм и унафэщI, муфтий

ПЩЫХЬЭЩIЭ Тэнас.

Къуаншэхэр къалъыхъуэ

Ставрополь краймрэ я лэжьэхъумэхэм эзэгъэкIыщIыху куэд зэуэ сымаджэщым зэрыщIэхуэмкIэ пыухыкIауэ къуаншэхэр.

Кавминводхэм, крайм и нэгъуэщI щIыпIэхэм я сымаджэщхэм щIыху 570-м (нэхъыбэр сабийуэ) щIигъу щIэщ. Железноводск дэт «Витэ» гъэш заводым щагъэхьэзыра кефирыраУэ жаIэ уэзыфэр кьыщыхэкIар.

ЗыгъэхащIыкIын папщIэ

И къулыкъушхуэм зэрыпэрыхьэрэ иджы ящэу Москва къэкIащ Франджым и президент Саркози Николя.

ДыгъуасэкIэ абыиз УФ-м и Президент Путин Владимир ящэнсалъэ. Абыхэм кьыIэтащ къэралитIым я зэхущытыкIэхэм, технологиегущIэхэм я Iэнатlэм щызэдэлажьэныным, Iэкъ1ыпIэ Гъунэгъум, США-м и ПРО-хэр Европэм щыхагуэшэным ехьэлIа Iуэхугъэр, нэгъуэщIхэр.

Саркози Николя кьыхигъэщхэхуэкIащ Урысейр нэхъыфIу зригъэщIыхуну, абы гъунэгъу зыкъыхуиущIыну зэримурадыр. Абы и жэуапу Путин Владимир жиIащ ар зэхущытыкIэ псоми щыгъуэзэ ищIыну урысей лъэныкъуэр зэрыхьэзырыр.

ИужькIэ Франджым и президентыр лекцэ кьыщеджащ Бауман и цIэр зезыхьэ къэрал технологие университетым (Москва). Апхуэдэу абы зригъэхьэлIащ Франджым и «Наполеон-Неман» авиаполкым хэтащ я фэепльыр кьыз5эрыз5ыхьым ехьэлIа гуфIэгъуэ Iуэхуэхэм.

Ахъшэхуэ хуаутIыпщ

УФ-м щыпащэ «Узынщагъэ» зэхъэпкъ проектыр гъэзэщIэным. Абы гулъытэщхуэ хуэщI къуажэ медицинэм сыт и лъэныкъуэкIи зегъэужьыным.

Ар кьыгъэлъэгъуащ УФ-м и къуажэ дохутырхэм Иваново областым щрагъэкIуэкI ящэ зэхуэсым. Мыр йокIужькI «Зыуэ щыт Урысей» партым и жэрдэмкIэ. ЗэIущIэм хэтхэм ирагъэлъэгъуащ жыларгуэ сымаджэщхэр Iэмэпсымащ1э дыдэхэмкIэ зэрызэзэщIауэзадэр. Псальэм и хэтырыкIэ, Озэрный къуажэм и сымаджэщым къызыхуэт щымыIэжу къэлпытэ хьунущ. Апхуэдэу медицинэм и зэфIэкIым щыхохъуэ кьалэхэмэ. Кьащтэмэ, Ивановэ кьалэм илъэс кьэс гуэн и операцэу 300-м нэблагъэ пщIэнщэу щащI. Абыхэм ящыщ дэтхэнэми нэгъуэщI къэралхэм доллар минищэхэр щытекIуэдэнут.

КъыкIэлъыкIуэ зэхуэсыр Белгород щрагъэкIуэкIыну я мурадщ.

Ар диным езэгъэ?

Аргентинэм телъыджэ къыщыхъуащ.

Мыбы куд щытращIыкъащ католик дин лэжьакIуэм. Белджвыль къызэрыхуамкIэ, фон Верних жьыджру ядэлэныкъуащ 1978 - 1983 гъэхэм къэрал властыр щызыщIыгъауэ щыта дзэ хунтэм. Абы диктатурэм и унафэщIэр щыгъуазэ хуищIырт дин лэжьакIуэу щыт езым дзыхь кьебзыгъэзэщ я щэхуэхэм. ИужькIэ ахэр кIуэдырт.

ЗэкIэ къызэралъытамкIэ, хунтэм и зэмыланэ яуклащ е хьыбарыншэу ягъэкIуэдащ цIыху мин 13-м щIигъу.

Католик дин унафэщIэхэр тегушхуакъэ залымэзхьэхэм япэувын, абы и пэкIэ ящыщ куэдыр диктатурэм хуэлэжьащ.

Судым унафэ кьищащ дин лэжьакIуэр игъащIэкIэ лъэхъуэщым исину.

(ИТАР-ТАСС)

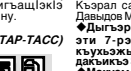

◆Башкортостан Республикэм и махуэщ. 1990 гъэм жэпуэгъуэм и 11-м кьащтащ Башкир АССР-м и суверенитетым теухуа декларацэр.

◆Илъэс 305-рэ и пэкIэ (1702) Ищхьэрэ зауэр щекIуэкIым Шереметев Б.П. и унафэм щIэту урысыдзэхэм кьащтащ швед бидапIэ Нотебург. А текIуэныгъэм и фIыгъэкIэ нэхъапэм Орешекиэ зэджэу щыта пасэрей урыс бидапIэр Урысейм и щIыналъэм кьыхьыхьэжащ. 1992 гъэ льэндэрэ Ленинград областым щыщ Шлиссельбург кьалэщ.

◆Жэпуэгъуэм и 11 - 12-хэм Берлин щекIуэкIынущ коммуникацэм теухуа Дунейпсо конгресс.

◆Жэпуэгъуэм и 11 - 18-хэм Новый Орлеан (США) щекIуэкIынущ дунейпсо кинофестиваль.

◆Жэпуэгъуэм и 11 - 14-хэм Ташкент (Узбекистан) щекIуэкIынущ 4-нэ Дунейпсо автомобиль выставкэ.

◆Жэпуэгъуэм и 11 - 13-хэм Киев щекIуэкIынущ «Украинэ-2007» дунейпсо салоныр.

◆Илъэс 60 и пэкIэ (1947) кьалэжьащ урысей ерджагъэшхуэ-онколог, РАМН-мрэ РАМН-мрэ я академик, 2001 гъэ льэндэрэ РАМН-м и президент, УФ-м и Къэрал саугъэтым и лауреат Давыдов Михаил.

◆Дыгъэр къыщIэкIащ сыхьэти 7-рэ дакъикъэ 17-м, кьухьэжьынущ сыхьэт 18-рэ дакъикъэ 30-м.

◆Махуэм и кIыхьагъщ сыхьэт 11-рэ дакъикъэ 13-рэ.

Пльанэпэр зыгъэхьэзырар **ШАГЪМ ухьэмэдщ.**

Лъэпкъ Iуэщыгъэ:

Нэгуэщ1ым пэбгъэтIылъа мывэм ущигъэльэпэрэпэжи кьохьу.

Адыгэхэм я зэхуэс

АДЫГЕЙ. ***Республикэм экономикэмкIэ зыужьыныгъэмрэ сатумкIэ и министр МатIыжь Аслъэн иджыблагъэ зэрыжиIамкIэ, хамэ кьэрарэхэм щыпсау адыгэхэм я экономикэ зэхуэсу Мейкьуапэ щекIуэкIащ жэпуэгъуэм щекIуэкIым хуэмар щэкIуэгъуэм и 9-11-хэм ягъэIэпхъуащ.***

«АДЫГЕЙР - зэныбжьэгъугъэм и щIыналъэщ: адыгэхэм я экономикэ форуэрыр теухуауэ щытынущ мэкъуэмэш, турист IэнатIэ-гъэзэфIэкIуэным, нэгъуэщI Iуэхугъуэхэмк. МатIыжь Аслъэн кьыхэзырыхигъащамкIэ, Адыгейм иджыпсту иIэщ инвестицэ кьыхэпшаIэ хьуну мэкъумэщ Iуэхущ1апIэхэр, турист щIыпIэ хэр, курортхэр.

«Бизнесменхэм кьэрал дэIэпыкъуныгъэ зэрытхузэфIэкIкIэ еттынущ, щагъэуэ хэр. Абыхэм я ягу кьагъэкIыжащ узакIуэм и гъащIэр кьыз5эрыгъэжьэн щIадзэ хуэкIэ ди нэIэ ятедгъэтIылъуащ, жиIащ министр МатIыжь Аслъэн.

Зэхьэзэхуэм щIедзэ

АБХЪАЗ. ***Республикэм и Президентым и пресс-Iуэхущ Iапх Iэм кьыз5эрикъуэ законодательнэ актхэм КЪР-р къэрал Iуэхуэ зыхуейну щIыхэр гъэтIылъыгъуэ хэхыным ехьэлIа я Iыхьэхэм зэхуэхьэныныгъэхэр хэлъхьэныным и Iуэхуэ», «2015 гъэм нэсыху КЪР-м щыIэ демографиэ щытыкIэр егъэфIэкIуэным теуху республикэ программэ хэха къэщтэным и Iуэхуэ», «2007 - 2011 гъэхэм ветеранхэм, ныкъуэдыкъуэхэм, зи ныбжь хэкIуэтахэм социальнэ дэпэныкъуныгъэ етыныр» республикэ программэ хэхар къэщтэным и Iуэхуэ», «Унагъуэр, анар, адэр, сабийр хъумэным и Iуэхуэ», «Сабийхэр щхьэрыутIыпщ мыхъуным, балигъ мыхъуахэм хабзэр къыхэпамыдыным хэунэтIауэ КЪР-м профилактикэ зэрыщагъэкIуэкIым и Iуэхуэ» КЪР-м и законхэм зэхъуэкIыныгъэхэр хэлъхьэным, «КЪР-м и сабийм и хуитыныгъэхэр къыщызэгъэпэщыныкIэ щэсыпIэхэм я Iуэхуэ» КЪР-м и Законым.***

Парламентым и зэIущIэм ящэ къеджэгъуэу щыIэтпэсэлъыхьныщ «2007 - 2011 гъэхэм Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм егъэджэныгъэм зыщIегъэужьныр», «2007-2011 гъэхэм анэдэлъхубзэкIэ зэрырагъаджэ тхыльхэр егъэфIэкIуэныр», «2007-2011 гъэхэм Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм узынщагъэр хъумэным зыщIегъэужьныр», «2007-2011 гъэхэм КЪР-м щыIэ дин зэгуэныгъэхэм ядэлъжьнымрэ абы-хэм къэрал дэпэныкъуныгъэ етыныбмрэ» республикэ программэ хэхахэр къэщтэным теуху законопроектхэм.

Парламентым и зэIущIэм нэгъуэщI Iуэхуэхэм щытепсэлъыхьныщ.

ЗИ ГУГЪУтщIы зэманым кьриубыдэу куейм кьыщалэжьащ дыуэ тонн 1426-рэ, гъэшIу тонн 17800-рэ. ДжэдыкIэу мелуани 10 кьрахащ. А бжьыгъэхэр нэгъабэрейхэм йофIэкI.

ХЬЭЖЫКЪАРЭ Алик.

Ди куейхэм

Шэджэм районым щыIэхалъхьэжащ илъэсым щыщу блэкIа мазибгъум агропромышленнэ комплексым щыIэфIагъэкIахэр.

ЗИ ГУГЪУтщIы зэманым кьриубыдэу куейм кьыщалэжьащ дыуэ тонн 1426-рэ, гъэшIу тонн 17800-рэ. ДжэдыкIэу мелуани 10 кьрахащ. А бжьыгъэхэр нэгъабэрейхэм йофIэкI.

Хьэцэпэцэр гектар 5868-м щыIуаныжьхэ, гъавэу тонн 18329-рэ къыщIаIуэкIащ. Ар 2006 гъэм елытатэу проценти 174-рэ мэхъу.

Иджыпсту сужьэрэкIыу нартыхэр кьыдачыж, щIыр бжьыхьэсэм хуагъэхьэзыр, я Iэщым хуогъэтIылъэ.

ХЬЭЖЫКЪАРЭ Алик.

Ди псэлъэгъуэхэр

КЪАРЭМЫРЭЗ Барэсбий:

Щ1ыхь зыпылъ гъуэгуанэ

къэзыкIуа КьБКъУ-м фIыкIэ сыхуохьуапсэ

Мы махуэм зэ КьБКъУр еджапIэ нэхьыщхьэу къызэрызэIуахэр - илъэс 75-рэ, классхэ университет зэрыхьэр илъэс 50 нрокъу. Абы и блэкIам, нобэ егъэджэныгъэр, щIэныгъэ къэхутэныгъэхэр зэрыщекIуэным, адэкIэ зыхуэплъэхэм щыгъуазэ зытщIын папщIэ дэ зыхуэдгъэзащ КьБКъУ-м и ректор Къарэмырзэ Барэсбий.

Къарэмырзэ Сулеймэн и кIуэ Барэсбий КьБР-м и Аруан районым хыхьэ Джэрмэншык къуажэм 1947 гъэм щэкIэгъуэм и 10-м кьыщалъхуащ. 1969 гъэм Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым физикэмкIэ и кьудамэр кьнухащ, 1975 гъэм - кандидат, 1990 гъэм - доктор диссертацIэхэр тхигъэкIащ. Абы кафедрэм и ассистент къыщIидзэри, университетым и ректор кьулыкъуэм нэсащ. Петровскэ академемрэ акмеологиемкIэ академемрэ я действительнэ членщ. ЩIэныгъэхэмкIэ Урысей Академием и член-корреспондентщ.

ЩIэныгъэ лэжьыгъэ 150-м щIигъу пIэщ.

Къарэмырзэм кьыхуагъэфэщащ «Москва илъэс 850-рэ ирикъуащ» фэепль медальр, УФ-м ЕгъэджэныгъэмкIэ и министерствэм и ЩIыхь тхылъыр. 2003 гъэм абы кьыфIащащ «УФ-м и щIэныгъэмкIэ щыхь зиIэ и лэжьакIуэ» цIэ лъапIэр. Апхуэдэу Петр Iныым и цIыкIэ щыIэ цIыхуфэ саугъэтыр кьаратащ. Ар КьБР-м и Парламентым и депутатщ, Урысейм и ректорэм я и союзым хэтщ, КьБР-м и ректорэм я союзым и унафэщщ.

- РЕСПУБЛИКЭМ и ящэ еджапIэ нэхьыщхьэр къызэрызэIуахэр илъэс 75-рэ зэрырикъури, Кь

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

Къэбэрдей-Балкъэр къэрал

ЩЫХЬ ЗЫПЛЬ ГЪУЭГУАНЭ

(КІэухыр. Пэщідзэзэр 1-нэ нап.)

КъБКъУ-м и япэ ректор у щытащ нобэ университетым зи цІэр зэрихьэ Бэрбэч Хьэтіутіэ МутІэ и къуэр. ЕджапІэ зэхъэщыхьэм и статусыр зэрахьуэжам кьалэну кьыхуигъэувыр зыхуэдизыр фІыуэ зыщІэ ректорым и лъэхъэнэм зэфІигъэкІар мащІэкъым. Псом япэу ІэщІагъэлІ нэсхэр яІэн зэрыхуейр кьызыгуфІу унафэщым кьэралым щыпашэ еджапІэхэм я щІэныгъэлІхэр кьригъэблэгъащ. Абыхэм зэфІагъэуващ физикэмкІэ, химиемкІэ, биологиемкІэ щІэныгъэ шк апхэр. Уэн тІыныгъэхэр кьызэрагъэпэщащ. Апхуэдизуи, кьэралым и университетхэм щагъэхьэзыру щІадзащ КъБКъУ-р зыкъыныкъуэ ІэщІагъэлІхэр.

Ильэс зэхуэмыдэхэм университетым и ректору щытащ КІэрэфэ Кьамболэт Наурыз и къуэр, Льостэн Владимир Чэлимэт и къуэр. Дэтхэнэ зыми хуэзэфІэкІ гуащІэ хилъхьащ абы и зыужьыныгъэм.

- Зыужьыныгъэм и лъэхъэнэ кІыхь кьызэринэкІащ КъБКъУ-м. Сыт хуэдэ зэманыра абы дежкІэ нэхъ хьэлъэу щытар?

ІэщІагъэ щрагъэгъуэт еджапІэхэр гуфІуэхь щыхэтар 1990 гъэхэрщ, езыхэм я щхьэ Іуэху дагъэкІыжьын хуейуэ зэман щихуарщ. ЕгъэджакІуэхэм кьах улахуэм и Іыхь мащІэ фІэкІа кьэралым кьыщримыти кьэ хьащІ. Гугъут а лъэхъэнэм еджапІэ нэхъыщхьэх зр пхьу мэну, ауэ бюджетым щымыщ зэкІыпІэхэр кьэдгъэуэтри, тхьумэн кьудейм кьыщыымыщ, кьыщІэрымыщ. Ауэ ІэщІагъэ зыужьыгъэхэр ящІыгъуэ ящІ, мыльку кІи, къэ хуэтэныгъэхэр зэрыригъэкІыжыгъ Іэмалхэмкіи, кадрэхэмкіи нэхъ лъэщу зэщІэдуэздащ.

Нобэ Къэбэрдей-Балкъэр къэрал университетыр нэхъ хуабжьу зызыужь еджапІэ лъэрыхьхэм ящыщщ. Мыбы зыхуэи хуэзэу зэтеубла щыхьуащ физикхэм я щхьэ. Абы кьыщащхуэхэри Урысейми хамэ къэралми кьыщагъэсэбэп. Апхуэ дэу я цІэр кьиІуапхъэщ КъБР-м щІэныгъэхэмкІэ щІыхь зиІэ и лэжьакІуэ, профессор Савиновым П.А., Урысейм Щэныгъэхэмкіэ и академием и академик Залиханов М.Ч., нэгъуэщІхэми.

- Барэсбий, информатизацІэмкІэ лэжьыгъэхэр дауэ щекІуэкІри КъБКъУ-м?

- Абы и Іыхьыкъэкіэ нэхъыщхьэр информационнэ технологиехэмкІэ лъабжьэ лъэщ кьызэрэпэщыщ, информационнэ ресурсхэм зэрызапытыщІэн лъагъуэхэр убзыхунырщ. Ди университет компьютерхэм кьэкІыжьэ 1546-рэ иІэщ. А техникэр щІэтщ мультимедийнэ класситхум, щрагъаджэ пэш 54-м, институтхэм, колледжхэм, щІэныгъэ лабораторэхэм, библиотекэхэм, еджапІэм и администрацІэм.

КъБКъУ-м и биб лиотекэ фондым тхыль мелуан 1,4-рэ щахъумэ, абы хохьэ нэхъ зегъэфІыкІауэ, Гъуэтыгъуейуэ тхыль минИ 2. Иджырей информационнэ технологиехэр кьэдгъэсэбэпри, лэжьыгъэшхуэ едгъэкІуэкІащ - зыуэ щыт информационно-библиотекэ кьудамэ кьэзэдгъэпэщащ. 2007 гъэм и щІышІэ мазэ лъандэрэ Урысей Къэрал библиотекэм диссертацІэхэмкІэ и электрон библиотекэм зыпыдощІэф.

- Урысейм егъэджэныгъэр зэрыщІэзэгъэувам тепщІыхьмэ, Европэм мы зэманым щрагъэкІуэкІ зэхъуэкІыныгъэхэм дэ дызыхуей хэту пІэрэ?

- Иджыпсту дунейм зэхъуэкІыныгъэ тельаджэ куэд щокІуэкІ икІи аэрэ гулыитэнщэу кьэбэлъатэ зэхуокІыныкъм. Кьапщтэмэ, Европэм и дэ тхэнэ кьэралми езым и егъэджакІэ иІэжщ. Болонскэ деклараци кьыхэращтар политикІэ лъэбакъуэу, ар Европэ псом зыкІэ щыт егъэджэныгъэ Іэмалхэр щы зэтеубгъэнымкІэ хуэунэтІауэ жыпІэ хьунущ. Болонскэ ухуэкІэм дытехьэ щхьэкІэ, урысей классикэ егъэджэныгъэм и фІагъыр тфІэкІуэдыну кьэслыпэркъым.

НэгъуэщІу жыпІэмэ, дэ ар зэрыщыту кьатщтэркъым, атІэ нэхъ кьытхуэщхьэпэну кьэтлытэ Іэмалхэр кьэдгъэсэбэну аращ. АпхуэдизкІ кІыныгъэхэм дг университетыр хуэхьэзырщ. Ильэс 15-м нэблагъэуэ ныбжьыщІэхэм я щІэныгъэм и фІагъыр кьызэрагъэпытэнкІэ.

- ЗэхъуэкІыныгъэхэм нэхьыбэу щыгуфІыкІыпхъэр студентхэрагъэкІыщІынщ.

- Ар пэжщ, сыту жыпІэмэ, абыхэм я зэрыкІэхэр кьагъэсэбэпныкмкІэ Іэмал нэхьыбэ яІэ мехуэ. БлэкІа ильэсым щыщІэдзэу ди еджапІэр кьэзыухэм ет дипломхэм нэгъуэщІ кьэралхэм кьыщІэзэгъ тхыль (Diploma Supplement) и ГъусэщІ. Ар иныжьыІызыбзэкІэ тхащІ, ныбжьыщІэхэм кьахуосэбэп Европэм и кьэралхэм гъэкьыгъэ кьыщагъуэтныкмкІэ, еджапІэ нэхьыщхьэхэм я администрацІэхэм зыпащІэныкмкІэ.

- Дунейпсо мыхьэнэ иІэу сыт хуэдэ унэтІыныгъэхэр щыІэ университетым.

- ГъэтІыгъуэ кьэралх эм ди университетым кьыхуаІэ щыІтыкІэр едгъэфІакІуэн папщІэ лъэкьыгъэщхьэ зихуэдэр дкьынымкьыщІэупщІэу тхыгъэ зыбжанэ кьытІэрэхьащІ, кьэкІуэну зэман гьунэгъум хамэ кьэрал студентэ зри кьэтщІэну кьыщІэкІынщ.

Ди университетым и Іыхьэ щІэныгъэлІхэр, ныбжьыщІэхэр, абы хохьэ нэхъ зегъэфІыкІауэ, Гъуэтыгъуейуэ тхыль минИ 2. Иджырей информационнэ технологиехэр кьэдгъэсэбэпри, лэжьыгъэшхуэ едгъэкІуэкІащ - зыуэ щыт информационно-библиотекэ кьудамэ кьэзэдгъэпэщащ. 2007 гъэм и щІышІэ мазэ хуэмыдэхэм щыуэ 500 хуегдгъэджащ. КъБКъУ-р жыдджэру долажьэ США-м, Германием, Испаниием, Италиием, Тыркум, Сириием, Йор данием щІэ университетхэм, щІэныгъэ центрхэм.

- ЕджапІэ нэхьыщхьэм и унафэщІым ущепсэлъэкІэ, блэбгъэкІ хьуну кьыщІэкІынкьым зыуэ щыт кьэрал экзаменым тхуэуа псалъэмакьыр. Абы уэзрыхуэщыт щыкІэм зихьужькъэ?

- Хьэуэ. Сэ сыт щыгъуи жызоІэ зыуэ щыт кьэрал экзаменыр зэрыІуэхуфІыр, ауэ Урысейм и кьалэщхуэхэм кьыщынэмыщІауэ, абы и хэгъуэгуэхэми щІэ щытыкІэр кьэльытэн зэрыхуейр. Зыщыдгъэгъупщэ хьунукьым, ди кьэралыр зи экономикэкІэ, щыпсэухэмкІэ зыкІи зэхуэмыдэ субъект зэмылІэужьыгъуэу зэрызэхэтыр.

КьыщынэмыщІауэ, статистикэм наІуэ кьещІ ЕГЭ-м кьрикІуэхэмкІэ еджапІэ нэхъыщхьэм зэрыщІэтІысхьэ щыкІэм фІы и лъэныкъуэкІэ зэрызимыхьуэжар, нобэ зэрыщытым хуэдэу екІуэкІмэ, зыужьныныгъэ гуэри зэрымІэнур нэрылъагъуэ. Сэ сызэрепльымкІэ, зыуэ щыт кьэрал экзаменхэр инъукІэ ІэмалыфІщ школым щекІуэкІ егъэджэныгъэм и фІагъыр кьрипхутэну, ауэ еджапІэ нэхъыщхьэхэм, курыт щІэныгъэ щрат ІуэхущапІэхэм щІэтІысхэрэ, кьэзыгъэпхыну кьэзэгъыркъым. Іэмал хьарзынэу, ауэ Іэрыхуэу кьытхуэ эмыгъэсэбэпущ сэ я Іуэхум сызэрепльыр.

- Ильэсрэ 5-10 дэкІмэ, университетым дауэ зихьуэжыну кьыщыщхьыр?

- А лъэхъэнэм ирихьэлІэу университетым библиотечно-информационнэ центрыр, спорт-щэнхабзэ комплексыр щылъэхьэну, ме дицинэмкІэ факультетым еджапІэ-лабораторнэ корпус кьыщыщэлытхыну ди гугъэщ. Иджыпсту дызэлэжь проект куэд ІэнатІэхэм хэпща щыхьунущ а зэманым. Ауэ си хьуэпсапІэ нэхъыщхьэр КъБКъУ-м езым и хабзэ хэмрэ Урысейм и щызэфІэувэ университет комплексым и фІагъымрэ зэхуэмэу екІуэкІэкІыныщ.

Епсэльар

КІЭРЭФ Заремэщ.

ЩІэныгъэм хужаІахэр

...Си лэжьыгъэм щыщІидзэм, хьэжьыу спхьыкІауэ си фІэщ хьурт бгырыс Іэльыр гурыщІэ тельаджэм - гъащІэм и нэхутэ ІэфІым - щІэныгъэм кьызэрыщІэтэджнэр; щІэныгъэмрэ тхьабзэмрэ ди гур кьыщаУэн зэман дэр папщІи къэсынщ. Сэ сымыльагъункІи хъунщ а дакьикъэ ІэфІыр - си лъахэм щІэныгъэншагъэр Іэщ Іыб щищІыну лъэхъэнэр; сыт хуэдизу гуэхъуэгъуэ зыхэсщІэнт сэ абы щыгъуэ!..

НЭГУМЭШІорэ.

* * *

Си ягъэ лъэбакъуэхэм хьэкъыу си фІэщ кущащ адыгэ лъэпкъым щІэныгъэ зригъэгъуэтын папщІэ мыхьэнэшхуэ зиІэ а Іуэхур (тхыбзэр) кьызэрыдахьэлІэжр. Езы гъащІэм щІыхьэ кьыхелхьэ акъыл жанрэ гупсысэ гъэщІэгъуэнрэ, ауэ а тыгъэ хьэлэмэтхэр кьэрыт щефІакІуэр, абыхэм сэбэпынагъ кьапыкІ щыхьур щІыхьэм щІэныгъэмрэ гъэсэныгъэмрэ я дилужьмэщ.

ХЬАН-ДЖЭРИЙ.

* * *

Сабийм еджэн кьызэрыщидзэн хуейр и анэдэлъхубзэмкІэщ. Сэ куэдрэ зэхъэпхъ, ятхыуи срохьэлІэ адыгэ сабийм и анэдэлъхубзэ щІэныгъэ щІэныгъэ пхуемыгъэгъэуэтыну. Ар щыгъэщ. Сэ щэч кьытесхьэркъым, щІэблэм щІэныгъэ тэмэм ептын мурад уиІэмэ, абы яІэ лъабакъуэ зэричын хуейр езым кьыдалъхуа бзэр ары зэрыщытым.

ХЬЭТІОХЪУЩОКЪУЭ Къазий.

КуэдымефІэкІ, зыми емыщхь

ЦІыхум Іуэхуфі куэд зэфІихамэ, дунейм тетыху и цІэр фІыкІэ Іуамэ, абы и фэеплъми пщІэ хуащІ зэпыту къоІуэкІ. Папэ къабзэр тыгъэ нэхъ льапІэ дыдэу зэрыщытыр. Іэужьым зэманыр щыхьэт техьуэу кьызэрекІуэкІыр нэсу зыхищІэу и льэпкъым и зыужьыныгъэм хуэлажьэрщ цІыху Іущыр, насыпыфІэр.

АПХУЭДЭ цІыхухэм ящыщщ Къэбэрдей-Балкъэр къэрал университетым и кьызэгъэпэщакІуэ, абы и япэ ректор, адыгэхэм япэу кьахэкІа тхыдэ щІэныгъэхэм я доктор, профессор, совет щІэныгъэлІ-тхыдэдж цІэрыІуэ, адыгэхэм, балъкъэрхэм, Къэбэрдей-Балкъэрым и адрей лъэпкъхэм я тхыдэр зэфІэгъуэвэжьыным папщІэ кьэхуекІа тхыдэ щэхэр зэрыщытыр хуэдэу екІуэкІмэ, зыужьныныгъэ гуэри зэрымІэнур нэрылъагъуэ. Сэ сызэрепльымкІэ, зыуэ щыт кьэрал экзаменхэр инъукІэ ІэмалыфІщ школым щекІуэкІ егъэджэныгъэм и фІагъыр кьрипхутэну, ауэ еджапІэ нэхъыщхьэхэм, курыт щІэныгъэ щрат ІуэхущапІэхэм щІэтІысхэрэ, кьэзыгъэпхыну кьэзэгъыркъым. Іэмал хьарзынэу, ауэ Іэрыхуэу кьытхуэ эмыгъэсэбэпущ сэ я Іуэхум сызэрепльыр.

- Ильэсрэ 5-10 дэкІмэ, университетым дауэ зихьуэжыну кьыщыщхьыр?

- А лъэхъэнэм ирихьэлІэу университетым библиотечно-информационнэ центрыр, спорт-щэнхабзэ комплексыр щылъэхьэну, ме дицинэмкІэ факультетым еджапІэ-лабораторнэ корпус кьыщыщэлытхыну ди гугъэщ. Иджыпсту дызэлэжь проект куэд ІэнатІэхэм хэпща щыхьунущ а зэманым. Ауэ си хьуэпсапІэ нэхъыщхьэр КъБКъУ-м езым и хабзэ хэмрэ Урысейм и щызэфІэувэ университет комплексым и фІагъымрэ зэхуэмэу екІуэкІэкІыныщ.

Епсэльар

КІЭРЭФ Заремэщ.

Дзыхь

Къэбэрдей-Балкъэр къэрал университетым и ректору щагъэувэ 1973 гъэм Льостэн Владимир и ныбжьыр зэрихьэр ильэс 42-рэт. Ауэ щыхьэ лъагэрэ жэуапльныгъэ инрэ зыпыль апхуэдэ къулыкъу мытынщым, пэрыхьа адыгэ щІалэр кьыщыдзыха кьэхъуакъым.

АБы ДЗЫХЬ кьыхуащІа еджапІэ нэхъыщхьэр республикэм и ІэщІагъэлІхэр щагъэхьэзыр Іуэхущапі кьудейтэкым, атІэ щІэныгъэрылажьэхэм я кьару зэхуэсыпІэт, Къэбэрдей-Балкъэрыр зэрыгушхуэ еджагъэщхуэхэм я утыкум.

Льостэным кьызэриІыльтэу щытамкІэ, щІэныгъэ зыбгъэдэлъым дежкІэ мыхьэнэшхуэ иІэщ гъащІэм и кьэхъуакъэхэм я щхьэ и бгъэдыхьэкІэрэ епльыкІэрэ зыгъэным, зыщІэлажьэхэм зэрыгъэлъэхэм епсэльэфу, дэгъуэгурыкІуэфу щытыным. Апхуэдэ хьэл-щэн зыбгъэдэлъ цІыхур еджапІэ нэхъыщхьэм игъэхьэзырын хуейр. ПсынщІэу зызыужь лъэхъэнэм дэбэкъуэфэ, хэкІыпІэхэр кьэзэрыгъуэтыф ІэщагъэлІхэр гъэсэнирт езы Льостэнми кьалэну зыхигъэувыжьыр. Владимир кьыгурыІуэрт а мурадыр кьехьулІэн папщІэ и Іэмыщ1э иль университетым щІэныгъэкьэхутэныгъэ, егъэджэныгъэ-практикэ лъабжьэ лъэщ иІэн эзрыхуейр. Икіи ар кьызэрэзэгъэрыгъэпщІыжьыну, эзэрыригъэфІэкІуэным мыувыІэу телъэжащ.

1973 гъэм щегъэжьауэ университетыр кьаухащ Іэщагъэлі мин 50-м, абыхэм яхэтщ хамэ кьэралхэм щыщу ирагъэджакэрэр.

Фундаментальнэ, прикладной кьэхутэныгъэхэм гульытэ зей зэрахуищІар, 80 гъэхэм и пэщІдзэм физикэ, химие, полимер технологие, экологиё кьудамэхэр ефІэкІуэнымкІэ университетым кьыпэджэжащ.

КъБКъУ-м зегъэужьыныгъэ Льостэным зэфІигъэкІахэм ящыщ еджапІэ корпусыщІэхэр, егъэджакІуэхэм папщІэ псэупІэ унэхэр, студент общежитхэр зэрауухар, зэреджэну Іэмэпсымэ льапІэхэр, Іуэутыгъуейхэр кьыІэрищэхуар.

1982 гъэм университетым кьыхуагъэфэща Зэныбжьэгъугъэ ордениыр и щыхьэтщ а лъэхъэнэм абы щекІуэкІа лэжьыгъэфІым.

КЪЭРМОКЪУЭ Мухьэмэд,
КъБР-м и щыхубз тханыр.

ИНЭРОКЪУЭ Гуащэ.

Сыткіи адрейхэм къахэщырт

Ди республикэм и яп еджапІэ нэхъыщхьэр кьызэрыгъэрагъэпэщыр илъэ бжыгъэ дахэ щрикьу мы махуэхэм щыкъэІ зыбжанэкІэ нэхъ мыхьэми, фицу кьэзгъэкІыныгъэ сыхуейт ящу щІэныгъэхэм я гъэсэн хьуэ адыгэлІ КІэрэф Кьамболэт.

ИЛЪЭС 48-кІэ узэІэбэжьмэ, абы щыгъуэм пединститутыр щыщІдзащ. Ильэс гуэныр пединститутым щеджэхэм сащыщщ сэ. Ильэс гуэныр хужьыпІэкІэ узыщхьэщыкІ мыхьэн лъэхъэнэ хьэпъэт ар. Зауэр зэфІэкІкІри гъеиР кьыкІэлъыкІуэщ. ИтІани еджэным ди гур хуэзІухат. Аратти, фронтыр илъэсиплкІэ зыгъэшхэхэм яхэта щІалэжь цІыкІуэхэм ди псэр щколым тхьащ.

1946 гъэм Налашык кьыщыщэІуахэ интернатым 10-нэ классыр кьыщыІуэхауэ сэ ди директор Кьамбий Льэматі и чэнджэщкІэ пединститутым и адыгэбзэ факультетым сыщІэтІысхьащ. Абы нпъэхтІкІэ щрагъадэхэрэ адыгэбзэмкІэ егъэджакІуэхэр кьыщІагъэкІыу щытащ. Ди деж щыщІэдзауэ отделенэр факультету зэрахъэжьакІащ икІи щІэныгъэ нэхъыщхьэ кьуунту, илъэсиплкІэ щыщІдзэжу ящІащ. Аращ кьыщежьари иджы ди университетым фиологиемкІэ и институтым и зы кьудамэщ щыт адыгэбзэ кьудамэр, абы и ныбжьыр илъэс 60 зэрыхьуари зыщыгъэгъупщэн хуеиныкъым.

Кьудрэ сигу кьэкІыж дэ абы дызэрыщІэтІысхьам щхьэкІэ ди студентэгъу Іэджэм «сыт фэ фызыхуеджэр, фэ ар кьэзыхьыху, адыгэбзэр кІуэдыжьынущ...» кьыжджаІу, ауэ абы щыщІу зрыщытар. Ауэ абы щеджэ ныбжьыщІэ 17-м ди щхьэр зы махуи етхьэхахьым, щІегъуэжкан кьытхэкІакьым. Ѣеблэмэ дэ дехьэупсакьым кьэралым щыІэ еджапІэ щІэрыІуэу Москва, Ленинград дэтхэр кьэзыухахэм. Пэж дыдэу, гуГыьытэншэу кьэна ди анэдэлъхубзэм псэ кьыхьэжьыкьым щышІидзэ ауэ ди дежщ. Ди курсым щІэсащ нужьыкІ щІыхубэ тхакІуэ хьуа Нало Ахьмэдхьан (ар Хэку зауэшхуэм хэтауэ кьигъэзэжри, 2-нэ курс дыхьуауэ кьытхэтІысхьэжат), егъэджакІуэхэм я щІэныгъэм щыхагъахьэу институтым, иужьыкІэ, пе-дучилищэм я директору лэжьа, филологие щІэныгъэхэм я кандидат, адыгэбзэм зэгъэужьыным куэд хэзыщыхьа Джаурджий ЛьэтІыкІо, филологие щІэныгъэхэм я кандидат, адыгэбзэм зэгъэужьыным куэд хэзыщыхьа Шэрджэс пединститутым и егъэджакІуэу щыта, тхакІуэ Дзасэжь Хьэсанш, егъэджакІуэ хэм я щІэныгъэм щыхагъахьэу институтым и адыгэбзэ кабинетым и зэхуэсыкІэ Іуэхущ щІысокьэуэ Нурхьэлий, нэгъуэщІхэри.

Ди ужьыр махуэ яхуэхъури, ильэс кьэс зы курс, тІу щыхуэри щыІэу, адыгэбзэм хуеджэ студентхэр кьызэщІэрыуащ. Нобэ адыгэ лъэпкъыр зэрыгушхуэу зи щІэ кьыпІэну диІэ тхакІуэ, усакІуэ, щІэныгъэлІ, журналист ГъуэзджэкІэ кьомыр кьызыщІэкІар адыгэбзэ кьудамэщІ. Абыхэм ящыщщ Кьарджий Зырамыку, Нало Заур, Тхьэгъэзит Зубер, Іутпьик Борис, ЛъэфІыщІэ Мухьэмэд, Бештокъуэ Хьэбас, Кьэжэр Петр, Джэрыджэ Арсен, Кьагъырмэс Борис, Кьуэуфэ Хьэчим, Мэзыхьэ Борис, цІыхубэ егъэджакІуэ Дышэжі Расиис, университетым и библиотекэм и директор Ныр Роззэ, егъэджакІуэ Іэзэ Шыгъуэ Алий сымэ, нэгъуэщІ Іэджэхэрэ.

Тэкіу кьыщІэнакІэу «адыгэ гупкІэ» ди курсым кьыдэджэхэр щыІами, ди Іуэхуи ди Іыхьи зы щІыпІи кьыхэдэнрэтэхьэм. Япэрауэ, ди гупым адыгэ хабзэрэ нэмысрэ яхэлът, кьуейщІей, кьемызэгъ зылэжь кьытхэттэкьым. Фіымрэ захуагъэмрэ дыхуающйрт ди адыгэ егъэджакІуэ телъыджэхэу Абыгі Мухьэб, Кьарджэ Бубэ, Щоджэн щыкІу Іэдэм сымэ. Абыхэм дьхьэІэ программэр дагъащІэкІэ Іуэхур зэфІагъэкІыртыкьым, адыгэбзэм зэрызыужьынур, щэнхабзэм зэрызиІэтынур, ди литературэр зэрыгъэгъэнур, дэ абы кьыдэнышхуэ щыдгъэззэщІэн зэрыхуейр ди фІэщ ящІырт икІи абы дыхуэгаЕэсрт, ТхакІуэхэм я союзым, газэтхэм я редакцэхэм, радиом дыпащІэрт, уеблэмэ студентыр сыт щыгъуи зыхуэхъуэжьынущ. Ди университетым ректор хэущІщ: Бэрбэч Хьэтіутіэ, КІэрэф Кьамболэт, Льостэн Владимир. А щІэныгъэлІ цІэрыІуэхэм я лэжьыгъэшхуэр адэкІэ зэребгъэфІэкІуэн Іэмал щымыІэу кьыщыхьынт. Ауэ абы хэм я еджапІэ Іэзэу кьыщыжьэкІащ ди еджапІэ нэхъыщхьэм и цІэр кІуэ пэтми нэхъ тхьэгъэ зыІэт Шыгъуэ Шагъэсыр Бэрбэчрэ Зэныбжьэгъугъэ ордениыр и щыхьэтщ а лъэхъэнэм абы щекІуэкІа лэжьыгъэфІым.

КЪЭРМОКЪУЭ Мухьэмэд,
КъБР-м и щыхубз тханыр.

ИНЭРОКЪУЭ Гуащэ.

Къежапіэ

Гукъэкіыжхэр

Заводи, фабрики, псэупІэ унэшхуэхэри дыкъуан, нартыкъ куэдри кьыстелъадзащ, щэ куэдри кьэтпащ. Ауэ университет диІэ зэрыхъуар (ари Кавказ Щхьэхэрэм щыяпэу) зыми еогъапщэ хъунукьым. Ар къэпкІыкІ и пІынтхэу, и хьугъуэфІыгъэ и ныбжьыкІэм. Дауэ щымыгъи, сэ сызытепсэгъэкьыхьнур а университетыр кьызытехъуэкІыжа Къэбэрдей-Балкъэр къэрал пединститутыр. Аращ сэ сыщещдж, си кьежьапІэр.

ЗАУЭ НЭЖЬ ильэс гуГуэхэм пединститутым щеджахэм сащыщщ сэ. Ильэс гуГуэ хужьпІэкІэ узыщхьэщыкІ мыхьэн лъэхъэнэ хьэпъэт ар. Зауэр зэфІэкІри гъеиР кьыкІэлъыкІуэщ. ИтІани еджэным ди гур хуэзІухат. Аратти, фронтыр ильэсиплкІэ зыгъэшхэхэм яхэта щІалэжь цІыкІуэхэм ди псэр щколым тхьащ.

1946 гъэм Налашык кьыщыщэІуахэ интернатым 10-нэ классыр кьыщыІуэхауэ сэ ди директор Кьамбий Льэматі и чэнджэщкІэ пединститутым и адыгэбзэ факультетым сыщІэтІысхьащ. Абы нпъэхтІкІэ щрагъадэхэрэ адыгэбзэмкІэ егъэджакІуэхэр кьыщІагъэкІыу щытащ. Ди деж щыщІэдзауэ отделенэр факультету зэрахъэжьакІащ икІи щІэныгъэ нэхъыщхьэ кьуунту, ильэсиплкІэ щыщІдзэжу ящІащ. Аращ кьыщежьари иджы ди университетым фиологиемкІэ и институтым и зы кьудамэщ щыт адыгэбзэ кьудамэр, абы и ныбжьыр ильэс 60 зэрыхъуари зыщыгъэгъупщэн хуейкІыным.

Кьудрэ сигу кьэкІыж дэ абы дызэрыщІэтІысхьам щхьэкІэ ди студентэгъу Іэджэм «сыт фэ фызыхуеджэр, фэ ар кьэзыхьыху, адыгэбзэр кІуэдыжьынущ...» кьыжджаІу, ауэ абы щыщІу зрыщытар. Ауэ абы щеджэ ныбжьыщІэ 17-м ди щхьэр зы махуи етхьэхахьым, щІегъуэжкан кьытхэкІакьым. Ѣеблэмэ дэ дехьэупсакьым кьэралым щыІэ еджапІэ щІэрыІуэу Москва, Ленинград зы щапхъэ. 1965 гъэм «Пушкин Александр» кьхъхь иныдису Европэм и хуэреягъыр кьэткІуэхьырт. Абы щыгъуэ Бэрбэчыжрэ сэрэ дызэгъуэгащ. Кьэхъэным щыхьу мин ист. Зы щапхъэхэм дэкІатэгъкъым Хьэтіутіэ цІэрыІуэ щыхьуам - и теплъэм, и щытыкІэм, и гушыІэкІэм псори кьыдихьэхат. Кьхъхьым и макьамэ салоным щыхьэж хуэзфІэкІ джэгукІэр кьыщигъэльэгъуэрт. Бэрбэчыр адыгэ къафэм зэрыхуэІэзэр сщІэрти, псоми зэхэхьу жысІащ: «Иджыпсту фи нэгу щІэкІынущ Хьэтіутіэ и игъэзащІэу исльымкІ кьафэр!» Іэгуаущэу хуаІэтауэ утыку кьикІыжат абы щыгъуэм Бэрбэчыр. Абы иужькІэ адрей туристхэм, Налышык кьикІаІэхэм куэдрэ зыкъыхуагъазэрт: «Дэнэ щыІэ фи ректор дахэр?» - жаІэрт.

Бэрбэч Хьэтіутіэ лІы бланэу, узынщэу щытащ. Абы щыхьэт техьуэ зы Іуэхугъэ жысІэжкІ. Стокгольм дыкьыкІыжу Рийгэ дыкъыхуэхІуэу тенджазэгъ кьыщыщыхьубещ. Ди кьхъхьыщхьэм и пэр зэм кьиІэтырт, зэм и пэнцІыщэр хуІубжьам щІигъэмбрыуэрт. Мис абы щыгъуэщ кьыщыдгурыІуэр тЫысылэхэри, гъуэлЫыпІэхэри льэгум теІуэтІащ щыщытыр. Туристхэр кьанэ щІагъэуэ щымыІэу щцІэт. Ауэ Хьэтіутіэ кьытехьэлъатэкьым тенджызэ губжьам дыззэрыІэридзар. Абы япэкІи Бэрбэчыр ІуэхумакІэу дакуэ дыІэуэщытащ. И гъусэхэм зэрыжаІэжьымкІэ, Хьэтіутіэ Іуащхьэмахуэ и щыгу дыдэ ихьауэ щытащ. Бгым и льагапІэм зэрынэсам ещхьыркъабзэщ щІэщІ, щэнхабзэм и щыгуми ихьэфащ Бэрбэчыр.

Мызэ-мытІыр ар хахащ партым и обкомым и бюром, КъБАССР-м и Совет Нэхъыщхьэм и депутату, Совет Нэхъыщхьэм и УнафэщІу щытащ. ОрденитІрэ медаль зыбжанэрэ кьыхуагъэфэщащ.

Лъэныкъуэ куэдкІэ зэфІэкІыныхэу зиІэ Бэрбэч Хьэтіутіэ и цІэр хуэфащэу зезыхьэ ди еджапІэ нэхъыщхьэм махуэ кьэс жьыхуэзм хуэдэу зеужь, и лэжьыгъэм зеубгъу.

КІУЭКІУЭ Жэмалдин,
КъБКъУ-м и профессор, РАЕН-м и академик, бзэ щІэныгъэхэмкІэ кафедрэм и унафэщІ.

университетым илъэс 50 ирокъу

УзэщIакIуэ

КъэбэрдеЙм тхыбзэ, щэнхабзэ, щIэныгъэ иIэныкIэ, абы и литературэм зиужьыныкIэ мыхьэнэшхуэ иIаш Борыкъуей Iуэ Iуэ и гуащIэдэкIым. Ар цIыху мыпсэхуэу, сыт щыгъуи щIэм лъыхъуэ зэпыту, цIыхубзм хуэузщIауэ мурад гъуэзэкэжэм хуэлажьэу щыташ. Адыгэбзэм зегъэужьыш, цIыхубзр щIэныгъэм зэгъэушыш - арат я лIы гъуэзэджэм и псэр зэтар. ЩIэныгъэлI щыпкъэр адыгэбзэм икъукIэ хуэIэзэт, ар егъэджакIуэт икIи усакIуэт, тхылъхэри зэридзэкIырт, езыми тхылъхэр къыдигъэкIыжырт.

БОРЫКЪУЕЙ Мухьэмэд и къуэ ТIутIэ 1888 гъэм Дохьушыкъуей (Старэ Шэрдэж) къуажэм къыщалъхуащ. 1921 гъэм, мыдрисэр къыуха нэужь, Борыкъуейр областной шэрихьэт судым и тхьэмадэу мэлажьэ. БгъэдэлI щIэныгъэмкIэ мыарэзы ТIутIэ 1932 гъэм Налшык къала егъэджакIуэ курсхэр къыщиухри адыгэбзэмкIэ ЛУГ-м щIригъаджэу щIидзащ. Абы къыдэкIуу лIэщIыгъуэ бзэкIэм и 20 гъэхэм ди щIипIэм къыщызэIуах школхэм папщIэ буквархэр, учебникхэр ихтащ Борыкъуейм. Андзапхъбзэм зэрызэ ужьыну пIалбжэр зыгъэбыдэ щIэныгъэлIым и жэрдэмкIэ ЛУГ-м япэ литературнэ кружокыр къыщызэрагъэпэщауэ щытащ.

ЦIыхухэм щIэныгъэ ягъуэтын и лъэныкъуэкIэ Борыкъуейм IуэхугъуэфI куэд илэжащ. Ар хуабжьу хущIэкъурт зи ныбжь хэкIуэтахэри зи щIалэгъуэхэри щIэныгъэм иришэлIэну. Абы и цIыкIэтщ щIэлэм и мызакъуэу, нохъыжьыIуэхэми папщIэ абы итха тхылъхэр: «Колхоз букварь», «ГъащIэщIэ», «Дэ дожэ икIи долажьэ», «Балигъэр дауэ щIэныгъэм хуэгъэджэн хуейр?», нэгъуэщIхэри.

Къэбэрдей-Балъкъэр пединститутыр Псыхуабэ къыщызыIуахэ нэужь, Борыкъуейр абы ирагъэблагъащ адыгэбзэкIэ щиригъэджэну. ЕгъэджакIуэу зэрыслажьэм и мызакъуэу, ар хущокъу лъэпкъым и щIэныгъэр, щэнхабзэр къэIэтыным. Абы и жэрдэмкIэ институтым къыщызэIуахат къэбэрдей литературэмрэ бзэмрэ я кафедрэр. 1934 гъэм къыщыщIэдзауэ илъэс зыбжанэкIэ ТIутIэ а кафедрэм и унафэщIу лэжьащ.

АдыгэбзэмкIэ щIэныгъэ хуэзыгъэдэлъ Борыкъуейм ди щIыпIэм и гъэсэныгъэм и методикэ тхыгъэу 50-м нэс и къалэмыпэм къыпыкIащ. КинэмыщIауэ, зи бзэм фIэкIа зымыщIауэ щыта адыгэхэм я щIэныгъэм хэхъуэныжмкIэ сэбэп яхуэхъуэ мурадкIэ, Борыкъуейм адыгэбзэкIэ зэхуэдэзкIауэ щытащ зи гъэсабзэкIэ тха тхыгъэ куэд. Апхуэдэхэт Конституцэр, нэгъуэщI политикэ тхыгъэхэр, Пушкин, Лермонтов, Толстой, Гайдар сымэ я IэдакъэщIэкI гъэзэджэхэр.

Латин алфавитым къикIыу урыс зэрыбым хуэкIуэнэр тхыдэ мыхьэнэ зиIэ Iуэхугъэуэ инууат 30 гъэхэм. Къэбэрдей литературыр абыкIэ щапхъэ яхуэхъуат Шэрджэсым, Адыгеим, Шэшэн-Ингушым, нэгъуэщI лъэпкъ цIыкIухэм. Урыс графикэм тет къэбэрдей-шэрджэс алфавитыр 1936 гъэм зэхэзыльхьауэ щытари Борыкъуейращ.

«Ялуэ лъэбакъуэ зычэкIэ» тхылъым зэритымкIэ

Япэ итахэр

КъБР-м и щIэныгъэ, жылагъуэ, щэнхабзэ лажьакIуэ, КъБКъУ-м и профессор, УФ-м цIыхухэм щIэныгъэ нэхъыщхьэ егъэгъуэтыныжмкIэ щIыхь зиIэ и лажьакIуэ Урыс Хьэтэлий и гъащIэ псор лъэпкъ Iуэхум хуэпэжу щытыным, адыгэбзэм хуэIэкъэным я щапхъэщ, Еджагъэшхуэ у, щIэныгъэлI Iэзэу зэрыщытым къыдэкIуу, Хьэтэлий икIи ныбжьыкIэ у гъэзэ джэт, ушиякIуэ Iущт, цIыху гуапэт.

ЩЭДЖЭМ куейм хьыхьэ Нартан къуажэм къыщалъхуа Урысыр сыт хуэдэ Iуэхуфмри и зэхуэблакIуэу, пэрыту къэтэджащ. Къэралым мамырыгъэр щытепщэ хьужа нэужь, щIэныгъэм зи нэ къыхуикI Урысыр 1946 гъэм Къэбэрдей къэрал пединститутым щIэтIысхьащ икIи абы и факультетитI диплом плъыжькIэ къыучащ. Урысыбзэмэ анэдэлъхубзэмэ зэхуэдэу хуэIэзэ хьуа щалэм мурад иIащ зэфIэкIыу нIэ псори и лъэпсыбзэм и зыужьыныгъэм иригъэIэну. Араш ар адыгэбзэ кафедрэм и ассистент щIэхьуарэ.

ЩIэныгъэ куурэ IэкъуалакIуафрэ бгъэдэлъу зыкъыгъэлIыгъуэрэ, Хьэтэлий мыгувэу а кафедрэм и егъэджакIуэ нэхъыжьу ягъэуващ. 1956 гъэм абы и кандидат диссертацэр пхигъэкIащ. ЦIэрыIуэ хьуащ абы и «Адыгэбзэ морфологие» доктор диссертацIэр. Ар 1984 гъэм Грузием ЩIэныгъэхэмкIэ и академием бзэ щIэныгъэхэмкIэ и институтым щыпхигъэкIауэ щытащ.

Хьэтэлий илъэс 54-рэ университетым щрихьэкIащ. Абы щыщу илъэс 23-м кафедрэм и унафэщIу щытащ. Ар цIыху пэжт, сыт щыгъуи зэхуэгъэм и гъэлъхьэ, зэх эщIынэ куу иIэт. Урысым и Iуэху зе хьэкIэр кафедрэм и дэтхэнэ Iэщ IагъэлIым дежкIи щапхъэт. Нэхъ щIалэхэр игъасэу, ядэIэпыкIуу, щIэныгъэ-къэхутэныгъэ Iуэхущхьэхэр ядилэжкIуу щытащ. Егъэджэныгъэм ехьэ-лIауэ бзэ щIэныгъэлIхэм ноби къаГъэсэбэп абы и IэдакъэщIэкIэр.

Егъэджэныгъэ-гъэсэныгъэ Iэнатэр зи псэм хэль Iащ-гъэлIэхэм ящыщт Хьэтэлий. И Iэщагъэм хуэIэижкъ щIэныгъэлI Iэзэр сыт хуэдэ лэжьыгъэми жэуапIныжыгъэ зыхищIэу пэрытт. Абы и дежкIэ нэхъыщхьэр лъэпкъ бзэ щIэныгъэм зегъэужьнырат, ар адэкIэ зыгъэкIуэтэфын щIэныгъэлI Iэкъуалакуэ яужь кьихъуэнырат. ЩIэныгъэ лэжьыгъэуэ 80-м нэс, монографиеу 20-м щIигъу - апхуэдизу гуащIэ ирихьэлIащ абы бзэ щIэныгъэм и зыужьыныгъэм.

Хьэтэлиу, псэемыблэжау зи лъэпкъым хуэIэижьа щIэныгъэлIым и цIэр мыкIуэдыжынщ.

ТАУ Хьэзешэ,
КъБКъУ-м и проректор, профессор.

АбытIэ Мухьэб, Тау Хьэзешэ, КIуащ Тамар, КIуэкIуэ Жэмаддин, Апажэ Мухьэмэд, Балъкъэр Борис сымэ, кавказовед цIэрыIуэ, профессор, академик Чикобавэ Арнольд (яку дэтырщ) я гъусэу.
Налшык, КъБКъУ, 1975 гъэ.

Узыдэплъеинщ

Зи ныбжьыр илъэс 80-м щIигъуэ, Къэбэрдей-Балъкъэрым и цIыхуэ тхакIуэ Нало Ахьмэдхьан и гъащIэр Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым къыгурыIуэгъуэ щыIуащ. Иджыри пединститутым и Налом ар къыуащ, щIалэ ныдэу щригъаджэу щIидзащ икIи и ныбжьыр фIыуэ хэкIуэтэху бзэмкIэ егъэджакIуэу щылэжащ.

ЛЭЖЬАПIЭМ къыщыIуэкIыжам щыгъуэ адэкIэ щIэмыплажьэмкIэ дыщеупщIам, ехьэкI имыIэу мыпхуэдэу кьыджиIауэ щытащ:

- Я дзэр шынщи сагъолажьэнщ жыкIэу Iэнатэм сыIутIыну-къым, щIалэгъуалэм гъуэгу етын эрыхуейр фIыуэ сщIэуэ.

Абы кьегъэлъагъуэ Ахьмэдхьан и гупсысэкIэр, и Iуэху бгъэдыхьэкIэр зыхуэдэр. ИгьащIэм зэн къэхъуауэ къыщIэкIынкъым абы и щхьэ Iуэхур япэ иригъэщу, япэкIэ къэкIуэнур зэпимыльыгъэу, Iуэхур зэфIэкIа нэужь щыхуэкIы-хужиIэнум емыгупсысу, зыгуэр ищIэн е жиIэн и пкIэ абыхэм я купщIэр имыгъэтэрэзу.

Араш Ахьмэдхьан нэхъыбэу пщIэ къыщIыхуащIри. Зи гъащIэр щIалэгъуалэр егъэдэжэным, гъэсэным тёзыуэхалы Iущым, щыхуб тхакIуэм и дэтхэнэ псалъэми пщIэ иIэщ икIи утыкъуэхуэхэм махуэ кьыс къыщымысалъэми, адыгэхэм фIыуэ яцIыху икIи фIыуэ я ятьагъу Ахьмэдхьан. Куэд щыгъуазэщ ар щынэ имыщIэу зауэщхуэм зэрыхэтам, къыхуагъэфэща орденхэмрэ медалхэмрэ Невскэ Александр и орден лъапIэрэ ящIыгъуу Хэкум къызэригъэзэжам икIи къыхилъэ 50-м щIигъукIэ ди еджапIэ нэхъыщхьэм зэрыщIэжкам.

Ныбжькъэ фIыуэ сынэхъщIалэми, Ахьмэдхьан и ныбжьэгъуэхэм захьэзобжэ, сыту якьыпIэмэ илъэс куэд льандэрэ ди Iуэху зыIутхэмкIэ дызэрыщIэу, чэнджэщ зэтхьэлIэу дыщыгъащ. Зэрыжаг Iэщи, зэныбжьэгъуитIым я зэхуакум нэхъыщхьэу дэлыр я дзыхь зэрыгъэрегъэзырщ, жыжьэ дыдэу псэм щыгъэтIылъа гупсысэкIэ зэрыгъэхуаIуатэрщ. Апхуэдэ зэхуэщытыкIэщ дэ тIум дяку дэлыр икIи сэ ди дежкIэ щIыхь ин дыдэщ Ахьмэдхьан гъащIэ кIыхьым къыхуха гупсысэхэмкIэ кьызэрыздэгуашэр. И чэнджэщ къызихьэлIэу, захуагъэм сыхуиущIыгъэ щыщIидзам сэ иджыри сыстудент. Куэдрэ къэхъу дзэжьыгъэ е жылагъэ Iуэхуэм ар зэреплыр къасщтэу. Си Iуэху еплыкIэм, Iуэху зехьэкIэм, гупсысыкIэм тэмэм гуэрхэр хэльу щытмэ, ар си егъэджакIуэ икIи ныбжьэгъу пэж Нало Ахьмэдхьанщ зи фIыщIэр. ИкIи жызоIэ гъэсэныгъэу збгъэдэлъымкIи абы и щапхъэм си дежкIэ мыхьэнэшхуэ зэриIар.

Зауэр зэриухрэ илъэс 60-м щIигъуащ, ауэ Ахьмэдхьан ноби йогупсыс а зэман лъапсэрыхьым кьища гуэзвэгъэуэ, гуГъуехьхэм. Мис апхуэдэщ игъащIэми Ахьмэдхьан и дуней тетыкIэр. Iуэхур зэфIэкIащ жиIэу зэи игу загъэкъым, атIэ мыхъумыщIагъэр кьызыхэкIари, екъуIэнныгъэм сэбэп хуэхъуари езым зэхигъэкIын хуейщ. Апхуэдэу ар ирагъэсащ гущIэгъуэ зыхъуэгъэшэм, гъэпщIагъэ зыхъэль мыхъуну егъэджакIуэ, уэзэщIакIуэ Iущагъэ мытыншым.

ИпэжьIэкIэ жыпIэмэ, Нало Ахьмэдхьан щытщ ди университетми ди тхакIуэхэми я нэ-пэ. Гъуджэм зыхуэгъэзар кьызэрищым хуэдэу, Ахьмэдхьан и дуней тетыкIэм, и Iуэху щIэкIэм кьагъэлъагъуэ университетым и лэжьакIуэхэми тхакIуэхэми ящыщу Иуанькъуэ Нурбий, КIуэкIуэ Жэмаддин, Кьардэн Бубэ, Чым Юрэ, Щэрдан Iэбу, Барсокъуэ Анатолэ сымэ, нэгъэщIэхэр. Абыхэм ящыщ гуэрхэр дунейм ехьажащ. Тхьэм жэнэтIкIэ итьэуфI. Ауэ нобли щIалэгъуэалэм щIэныгъэ, гъэсэныгъэ нэс ирагъ яхэтщ дэ дезыгъэджахэм ящыщ куэд. ДогуфIэ ахэр пъарытету, дэ нэхъэ нэхъ щыдэкIуу щытытIагъуэкIэ: Тхьэм куэдрэ тхуигъэпсэуэ!

IэфIу сигу кьоклюк ХьэкIуащэ Андрей зи унафэщI ди литературэм яригъэкIуэкIыжу щыта зэIущIэхэр, ЩIэныгъэ Студент Хасэм (НШО) зи хишэу щыта конференц гъэщIэгъуэнхэр (абыхэм дэ кьедгъэблагъэрт адыгэбзэр, адыгэ литературэр зыдэ студентхэу Адыгеим, Шэрджэсым щыщхэр), «Адыгэ хасэ» блын газетым кьытедгъэуэ щытахэр, нэгъуэщI гуимыхуж куэдри.

ЖыпIэнрахъэ, университетыр ди гъащIэм апхуэдизкIэ хэпщIауэ дыпсэурт абы щыгъуи, ар кьыщIагупсысари, зыхуущIэри, щыщIэнурн дрэ хуэдэу кьытщыхъужьрт. Ауэ гъащIэр кьыпхуэзгъэуВыйнукъым икIи кьыпхуэгъэнтIэкIыжынукъым: нобэ ди университетым щедахэу зи щIалэгъуэ хэм, зи дахэгъуэхэм я фIэщ щыгъуеи хъуну кьыщIэкIынущ ди «нэжьымхуэдэу зэгуэр дэри абы дызэрыщIэтар. Ар хъарзынэкъэ-тIэ: абы кьыкIыр псоми фIыуэ тльагъу ди университетым ныбжьыкIи игъуэтауэ аращ.

НыбжьыфI куэдейкъым дэ ди университетым игъуэтар, дэ дыщеджа зэманым епльытмэ, пхужымыIэным хуэдизу и зэфIэкIми зиIэтащ.

Университетым и юбилеим ехуха Iуэхуэкъэ кьызэдкIэри, иджыблагъэ сэ сыбгъэдэсащ абы и ректор Къарэмырзэ Барэсбий. Барэсбийрэ сэрэ ди студентыгъуэ зэтэсу, дызэныбжьыгъуэ, абы кьыхэкIыну тIэкIу нэхъ кьыбзыдэуэршэращ. Сигъольэгъуэщ илъэс гъунэгъуэм кьырибудзу ди университетым игъэтIну тепльэр, абы щенджэкIыну ухуэныгъэ инкэм я планыр. Кьалэ щыкIу фIэпщ хъуну комплекс тельыдэжщ. Щэч кьыстесхьэркъым ар нахуапIэ зэрыхъунэм.

Университет ныбжькIэ кьащIэтэмэ, илъэс 75-р куэд хъуркъым, ауэ кьыкIуа гъуэгуанэр зэращ, купщIафIэщIи, сохъуэхъу илъэс мин бжьыгъэ гъащIэр ди университетым и насыпкIыхьыну, и гур ину ди лъэпкъыр дунеим тетыныжмкIэ сытым дежи зэкIыпIэу щытыну.

ПУТЫЖЬ Борис,
КъБР-м и цIыхубэ тхакIуэ.

Илъэс мин гъащIэ уиIэну!

МЫР тIэкIу куэдыIуэрэ жысIаГъэнкIи нэхъу, ауэ, игъэ кIынкъым, - ди университетым и юбилеим ехьэлIауэ иджыри зэ кьытедгъэзэжынщ. Дэтхэнэ цIыхуми и гъащIэм хэту кьыщIэкIынщ сыда фIэтIапIэу кьыхихьэщхьэхуэкI махуэхэр, нтьэсхэр. Махуэхэм я гугъу тщIынкъым, дызытепсэльыхь Iуэхугъуэм дытримыIэн щхьэкIэ, ауэ интьэсхэм ятеухуауэ жыпIэмэ, сэ си гъащIэм кьыхихьыбдэ илъэсхэм я нэхъ лъапIэ дыдэу, нэхъ дахэ дыдэу кьыжьопытэ КъэбэрдеЙ-Балъкъэр университетым и студенту сыщыщыта илъэситхур. И гъащIэ гъуэгуанэм щриплъэжкIэ, апхуэдэу Iуэхум егупсысыр, дауи, сэ си закъуэу кьыщIэкIынукъым, - Тхьэм ирещIи, ахэр кьуд ягъэхьу. Псоми я гугъу тхьэмадэ, ауэ дэ дызыдедгъэхахэм яхэту си фIэщ хъуркъым и илъэсхэм гуапэу хуемыплъэкIыж, кьыдедгъахэр, езыгъэджахэр Iэфу зигу кьэмыкIыж.

Махуэ кьэс пльагъуу, урагъаджэу, зыщыщIебгъэкIэ кьоГнеу щыщIым дежи, нэсу кьыбгурыIуэркъым а егъэджакIуэхэм уи гъащIэм мыхьанэуэ щалэр зыхуэдизыр, ауэ, гъэжэ блэкIыу, куэдым нэгъуэщIу уегупсысыж щIэныгъэм мыхьанэуэ щалэр зыхуэдизыр, ауэ, гъэжэ блэкIыу, куэдым нэгъуэщIу уегупсысыж щхьэкIэ, ахэр Iэмал имыIэу Iэфу уи гум кьоклюк, щIэныгъэрэ гъэсэныгъэкIэ кьыбдэгуашэ эпныту зэрыщыбтар кьыбгуроIуэж.

АбытIэ Мухьэб, Нало Ахьмэдхьан, ХьэкIуащэ Андрей, Урыс Хьэлий. Ахэращ дэ адыгэбзэм, адыгэ литературэм дыхуэзыгъэджар, а дызыхурагъаджэм гъатIэныгIэ нэс яхудмIэу дезыгъэсар. Сытым дежи фIэкIэ дигу кьэдгъэкIыж. ЕгъэджакIуэхэм ящыщыр Иуанькъуэ Нурбий, КIуэкIуэ Жэмаддин, Кьардэн Бубэ, Чым Юрэ, Щэрдан Iэбу, Барсокъуэ Анатолэ сымэ, нэгъэщIэхэр. Абыхэм ящыщ гуэрхэр дунеим ехьажащ. Тхьэм жэнэтIкIэ итьэуфI. Ауэ нобли щIалэгъуэалэм щIэныгъэ, гъэсэныгъэ нэс ирагъ яхэтщ дэ дезыгъэджахэм ящыщ куэд. ДогуфIэ ахэр пъарытету, дэ нэхъэ нэхъ щыдэкIуу щытытIагъуэкIэ: Тхьэм куэдрэ тхуигъэпсэуэ!

IэфIу сигу кьоклюк ХьэкIуащэ Андрей зи унафэщI ди литературэм яригъэкIуэкIыжу щыта зэIущIэхэр, ЩIэныгъэ Студент Хасэм (НШО) зи хишэу щыта конференц гъэщIэгъуэнхэр (абыхэм дэ кьедгъэблагъэрт адыгэбзэр, адыгэ литературэр зыдэ студентхэу Адыгеим, Шэрджэсым щыщхэр), «Адыгэ хасэ» блын газетым кьытедгъэуэ щытахэр, нэгъуэщI гуимыхуж куэдри.

ЖыпIэнрахъэ, университетыр ди гъащIэм апхуэдизкIэ хэпщIауэ дыпсэурт абы щыгъуи, ар кьыщIагупсысари, зыхуущIэри, щыщIэнурн дрэ хуэдэу кьытщыхъужьрт. Ауэ гъащIэр кьыпхуэзгъэуВыйнукъым икIи кьыпхуэгъэнтIэкIыжынукъым: нобэ ди университетым щедахэу зи щIалэгъуэ хэм, зи дахэгъуэхэм я фIэщ щыгъуеи хъуну кьыщIэкIынущ ди «нэжьымхуэдэу зэгуэр дэри абы дызэрыщIэтар. Ар хъарзынэкъэ-тIэ: абы кьыкIыр псоми фIыуэ тльагъу ди университетым ныбжьыкIи игъуэтауэ аращ.

НыбжьыфI куэдейкъым дэ ди университетым игъуэтар, дэ дыщеджа зэманым епльытмэ, пхужымыIэным хуэдизу и зэфIэкIми зиIэтащ.

Университетым и юбилеим ехуха Iуэхуэкъэ кьызэдкIэри, иджыблагъэ сэ сыбгъэдэсащ абы и ректор Къарэмырзэ Барэсбий. Барэсбийрэ сэрэ ди студентыгъуэ зэтэсу, дызэныбжьыгъуэ, абы кьыхэкIыну тIэкIу нэхъ кьыбзыдэуэршэращ. Сигъольэгъуэщ илъэс гъунэгъуэм кьырибудзу ди университетым игъэтIну тепльэр, абы щенджэкIыну ухуэныгъэ инкэм я планыр. Кьалэ щыкIу фIэпщ хъуну комплекс тельыдэжщ. Щэч кьыстесхьэркъым ар нахуапIэ зэрыхъунэм.

Университет ныбжькIэ кьащIэтэмэ, илъэс 75-р куэд хъуркъым, ауэ кьыкIуа гъуэгуанэр зэращ, купщIафIэщIи, сохъуэхъу илъэс мин бжьыгъэ гъащIэр ди университетым и насыпкIыхьыну, и гур ину ди лъэпкъыр дунеим тетыныжмкIэ сытым дежи зэкIыпIэу щытыну.

ПУТЫЖЬ Борис,
КъБР-м и цIыхубэ тхакIуэ.

Лъэпкъ зыужьныгъэм хуэложьэ

Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым филологиемкIэ и институтыр ди андзэхубзэмрэ литературэмрэ щадж Iуэхущ Iэнатэ нэхъыщхьэщ. Университетым и филологие факультетым и зы къудамэрат адыгэбзэр щаджу щытари, иджы абы зиужьащ, институтым и факультет щхьэхуэ хьуащ.

ЩIэх хэмыльу, ди анэдэлъхубзэр зэрызэдгъэщIэн тхылъхэр тхуэзэхэщIылъхьа, анэдэлъхубзэмрэ лъэпкъ тхыдэмрэ джыным зи гъащIэр тёзыуэхуа нэхъыжьыфIхэм фIыщIэщхуэ яхуэфащэщ, ауэ си тхыгъэр зытезуХуар бзэр джыным елэжи щIэныгъэлI нэхъ щIалэхэм яшыщ Къэмбэчокъуэ Iэдэмщ.

АДЫГЭБЗЭР кууэ джыным Амужь ихьэн и пэ, Iэдэм илъэс зыбжанэкIэ журналистку лэжьащ. Курыт еджапIэ нэужьым абы фIы дыдэу кьиухащ Ленинград дэт къэрал университетым журналистикэмкIэ и факультетыр икIи «Ленин Гъэгу» газетым и корреспондент илъэситхукIэ щытащ. А зэманым журналистикэм хуеджауэ республикэм исыр закъуэтIакъуэхэхэт, лъэпкъ газетми лэжьакIуэхэр къемэщIэкIырт. Арати, щIэныгъэфI зыбгъэдэль Къэмбэчокъуэм гу кьыльатэри, Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым ирагъэблагъащ икIи къалэн кьыщащIащ студентхэм ящыщ гуп и Iэщагъэм хуригъэджэну. Газетым и корреспонденту лажьэуэрэ, и пщэ кьралъхьа къалэнэри Iэдэм хъарзынэу игъэзащIащ; нобэ республикэм и газетхэм, радиом, телевиденэм щолажэ абы ириггъажа журналистхэр.

Абы кьыдэкIуу Iэдэм аспирантурэм щIэтIысхьэри, 1990 гъэм кьиуащ икIи и кандидат лэжьыгъэр - адыгэбзэм и псалъэхэм и синтаксисым триухуар - Грузием ЩIэныгъэхэмкIэ и академием бзэ щIэныгъэхэмкIэ и институту Тбилисиди дэтым щыпхигъэкIащ, КъБКъУ-м адыгэбзэмрэ литературэмкIэ и кафедрэмэ лэжьэн щыщIидзащ. 1998 гъэм Урысей Академием и Дагыстан щIэныгъэ центрым бзэ щIэныгъэхэм я доктор щыхуащ. Мурад ищIам лъэпсу еса Къэмбэчокъуэр абдежми кьыщызэтеувыIакъым. ИлъэситI дэкIри, Iэдэм Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым и профессор цIэр кьыфIащащ. КьыкlэлъыкIуэ гъэм ар ЩIэныгъэхэмкIэ Дунейпсо Адыгэ Академием и академикыу хахащ.

Нобэ Къэмбэчокъуэ Iэдэм и унафэщIщ IэщагъэлIхэмрэ КъБКъУ-м и лэжьакIуэхэмрэ я Iэзагъэм щыхьатыкIэ Кавказ Ищхъэрэ межрегиональнэ центрым. Сыт щыгъуи хуэдэу, и эзманк, и къарри, и зэфIэкIи емыблэжу а Iэнатэм гэрыпщ. ЩIэупщIэшхуэ зиIэ щIэныгъэм къхэутэныгъэ лэжьакIэ куэд и къалэмыпэм кьыщIэкIащ.

Лъэпкъым и зыужьныгъэм хуэлажьэну мурад зыщIым щхьэх ищIэркъым, ар абы и япэ Iуэхущ. Тыншкъым апхуэдэхэм я гъащIэ гъэзэгр. Ауэ цIыхур кьызэригъэщIэ, сэт хуэдэ зэманри щыхьэт зэрыстехъэущи, апхуэдэхращ къэкIуэнур зэйр. Шэч кьытесхьэркъым профессор Къэмбэчокъуэ Iэдэм абыхэм зэращIыжьм.

ЖЫЛАСЭ Заур,
КъБР-м цIыхубэ зиIэ и журналист.

Напэкlуэцlхэр зыгъэхьэзырар КъАРДЭН Маритэщ.

Щапхъэ тхуэхъуу

Курыт еджапIэр къэзуха нэужь, колхозым илъэситIым щIигъукIэ сыщылэжащ. Абы и ужькIэ комсомолым и Аурэн райкомым сыщыIэу, университетым сыщIэтIысхьащ икIи си гъэлъэгъу, си ныбжьэгъу Владимир и чэнджэщкIэ, си тхьилъэр мэкъумэщым фIыщIэ Iэщагъэр зэзгъэгъэтауэ щытащ. Абы къандэрэ зэман куэд дэкIащ, ауэ абы щыгъуэ дезыгъэжа, щIэныгъэшхуэ зыбгъэдэль ди егъэджакIуэ гупым Iэфу си гум яхуилъу дэ гугъу ящыIэрыщдехьар.

ИЛЪЭС щэщIым щIигъуащ кьыдзэрызхэр, ауэ зэн сэ Iэщыбгъ сщIакъым, езыми сигъэгъуэщакъым химиемкIэ сезыгъэждажа Щэрджэс Бэлэтокъуэ. ТкIийуэ э, джэ зным ехьэлIа Iуэхуэхэм щхьэпрагъэлэф х эмыкIу и щIалэгъуэм гъжьыгъэм хуиIа жыджэрагъыр ноби щIыгъуу и Iэнатэм пэрытщ а лIы ахьыр зэманыр.

ЩIэныгъэ куу зэрыбгъэдэлъыр, зэфIэкIыщхуэ иIэу апэкIэ зэрыкIуэтэфынур а зэманым къапщIэу щытащ Фэ-Iэпщэ Бориси. Абы иригъэджа дэ гупыр дыз эрыщыгугъуэу, ар нужьыIэ профессор, мэкъумэщ академиемк и ректор хъуауэ щытащ. ФIэщым хуэдэу Iэщагъэлъ Iуэхуэзэджэт Къущхьэ Iэбу. И акъылкIэ, щабагъкIэ, бгъэдэль цIыхугъэ лъагэкIэ псоми ефIэкIыу щытащ Къущхьэр. Абы дызэрыригъаджэр экономикэмкIэт. А предметыр апхуэдизу фIыуэ ищIэт, ар студентхэм фIыщIэ ябгъэдилъхьэрти, абы и дерсхэр умыщIэжкIэ Iэмал иIэтэкъым.

Ираугъэжа студент псоми фIыщIэ кьыхуащIыну кьалэжьу, егъэджакIуэ Iэзэу, цIыху гъуэзэджэу дэ куэдым щIэныгъэ кьыдатащ. Абыхэм я фIыщIэщ дэ Iэщагъэлъ Iэзэу, унафэщI гъуэзэджэу куэд кьызэрытхэкIар. Ди студентытIыгъуэм лэжьа щIэныгъэлIхэм ящыщу Логиновыр, Рудзовыр, Жамойдэ, ректор КIэрэфыр, нэгъуэщIхэри Хэку зауэщхуэм хэта, ныбжьыфI, акъыл тIысу зиIэ цIыхуэхэт. Ахэр сыткIи ди дежкIэ щапхъэ гъуэзэджэт: я дуней тетыкIэкIи, гупсысэкIэкIи, Iуэху зехьэкIэкIи. Абыхэм яхуэдгъадэрт ди егъэджакIуэхэу, щIэныгъэкуу зыбгъэдэлъхэу Уэсмэн ФатIимэ, Чегембаевэ Маржан, Битокъу Вилорэ сымэ, нэгъуэщIхэри. Ди жагъуэ зэрыхъущи, дунейм темытыжи яхэту абыхэм - ахьрэт нэху Тхьэм кьарит. Нобэ псэуэхэм гъащIэщхуэ яIэу, я щIэныгъэр цIыхубэм я щхьэпэу куэдрэ лэжьэну сохъуэхъу.

ГЪУЭПЛЪАЩIЭ Заудин.

Бжыг'ьэхэм къаIуатэ

■ 1932 гъэм сентябрым и 15-м Псыхуабэ къалэм къыщыхьэIуахэу щытащ Къэбэрдей-Балъкъэр пединститутыр. Абы факультету 3 иIэт: физикэмрэ математикэмкIэ, биологиемкIэ, литературэмкIэ. Япэ илъэсым а еджапIэм щIэсар цIыхуи 120-рэ ящIэдейщ. Ахэр езыгъаджэ цIыху 13-м яхэтт профессору тIурэ доцентитIра.

■ 1936 гъэм пединститутым япэ дыдэу кьыщIигъэкIащ щIэныгъэ нэхъыщхьэ зиIэ егъэджакIуэу щыту 80.

■ 1937 гъэм еджапIэм и унафэщIу ягъэуващ Къэбэрдей-Балъкъэрым и щэнхабзэм и лэжьакIуэ щIэрыIуэ Темыркан Хьэтэ.

■ 1941 - 1945 гъэхэм екIуэкIа Хэку зауэщхуэм институтым и лэжьакIуэу, студенту 144-рэ ящIэкIащ.

■ 1945/46 гъэ еджагъэм пединститутым лэжьэн щIидзэжащ цIыдами 4 иIэу: тхыдэмкIэ, филологиемкIэ, естественнэ щIэныгъэхэмкIэ, физикэмрэ математикэмкIэ факультетхэр иIэу.

■ 1957 гъэм Къэбэрдей пединститутыр Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университет ящIащ.

■ 1982 гъэм КъБКъУ-м кьратащ ЗэныбжьэгъуГъэм и орден- гъапIэр.

■ Нобэ КъБКъУ-м иIэщ факультет 14, институти 2, кафедрэу 102-рэ, колледжу 6.

■ Университетымрэ абы кьепIэха колледжэмрэ нобэ щIалэ мин 10-рэ щIэлажьэ икIи щоджэ цIыху мин 23-м нэблагъэ.

■ ЩIэныгъэ IуэхуэкъэмкIэ КъБКъУ-р япэщIащ хамэ къэрал 34-м я еджапIэ пэрытхэм. Абы щоджэ Сириеи, Ливаныи, Тыркуи, Норданиеи, Пакистаныи кьыкIа студентхэу 300-м нэс.

■ КъБКъУ-м компьютер техникэу 1500-м щIигъу иIэщ. Ахэр Интернетым пыщIащ. ЕджапIэ нэхъыщхьэм езым и сайту е кьызэрыгъэпэщащ.

■ КъБКъУ-м и библиотекэ фондым хэхъуэ, знужь зэпытщ. Абы кьыщызэрагъэпэща электрон библиотекэм гъжьыгъэу мини 2-м нэс щыбгъуэтынущ.

■ КъБКъУ-м куэд пльандэрэ кьыщыдокI -Университет гъащIэ- газетыр. Илъэс зыбжанэ пльандэрэ абы и редакторщ КIэрэф Заурэ.

■ КъБКъУ-р УФ-м и еджапIэ нэхъыбжьи 10-м. Кавказ Ищхъэрэм и еджапIэ нэхъыщхьэхэр кьапщтэмэ, нэхъыбжьыдыи 3-м хабжэ.

ЖЫЛАСЭ Заур,
КъБР-м цIыхубэ зиIэ и журналист.

Напэкlуэцlхэр зыгъэхьэзырар КъАРДЭН Маритэщ.

Еджагъэшхуэ

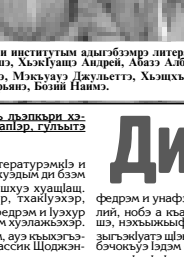

Зыщыпсэуа лъэхъэнэ уэрым ешащ ди лъэныкъо еджагъэшхуэ Къардэн Бубэ Мацыкъ и къуэм и гъащIэ купщIафIэр. Ар ящыщащ и Хэкум и гуфIэгъуэри и махуэ уейхэри дзыгуэша щэджащэхэм.

АБы екъуэлIэныгъэкIэ кьиуХащ Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал пединститутыр. Лъэпкъым и зэныжьыгъэм хэльхьэныгъэшхуэ щIэныгъэлI гумызагъэм и кьалэмыпэм кьыпыкIащ къэхутэныгъэ хьэлъэмэтхэр зи лъабжьэ зыжьыгъу 40-м нэс.

Адыгэбзэми урысыбзэми зэхуэдэу зэхуэкIуэльакIуэ щIэныгъэлI щыпкъэр ноби кьытхэмытыжми, ар щыпсэуф и гъэсэнхэм я гум. И Хэкум, и лъэпкъым, щIэныгъэ Iуэхум гурэ псэкIэ хуэлэжьа Кьардэн Бубэ и цIэр ди лъэпкъ тхыдэм кьыхэнащ щIэныгъэлI нэсыр зэрыщытым хуейм и щапхъэу.

КЪАРДЭН Маритэ.

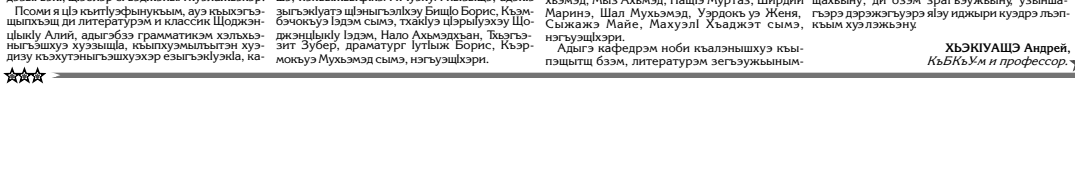

**КъБКъУ-м филологиемкIэ и институтым адыгэбзэмрэ литературэмкIэ и кафедрэм и лэжьакIуэхэу: *(щыхэр)* ХьэтIэжь Заудин, Тау Хьэзешэ, ХьэкIуащэ Андрей, Абазэ Алёчэ, УнэтIлокъуэ Вячеслав, *(щытхэр, сэмэгумкIэ кьыщыщIэдзауэ)* Пэрыт Линэ, Мок

Экономикэ Политикэ

Махъэ

Кавказ Ищхъэрэ Жылагъуэ Іуэху

Ди бийхэр иремыгуфІэ

• Іэщэ шынагъуэ

Зы ракетэм Лондон ирихыфынущ

Американ ПРО-м и жэуапу УФ-м ІэщэкІэ Зэщіэуэзэа и Къарухэм ягъэхъэзыр Іэщэ шынагъуэ. Ар зищІысымрэ зыхуэдэмрэ зэкІэ ябзыщІ зауэ хуэІуэхуэщІэхэм. Ауэ ІэуэлІым зэгъашІысащ Урысейр ракетэхэм тегуэауэ 1987 гъэм къэрал зыкъомым зэращІылІауэ щыта Зэгуры Іуэныгъэм къыхэкІыну зэрыхэтыр. Ар къэхъуэм, нтыж 20 хуэдизкІэ ящІэзэкІыжкІэ дгъэкІуэдыкауэ щыта «Пионер» ракетэ комплексыр зэфІэдгъэувжыпхъэщ.

А РАКЕТЭМ хуэдэу 1976 -1984 гъэхэм ягъэхъэзырауэ ди къэралым ихьа 600-м щигъу. США-м етщІыпІа Зэгуры Іуэныгъэм къыхэригъэувын ипкъ иткІэ а ракетэхэр 1988 гъэм Капустин Яр полигоным щыІэзэрах ыгъэгъащ. Си нэгу щІэкІащ, яІэжьыр яфІэнэгуэдэжу, ди Іэщ Іагъэ Іэм я нэпсхэр къыхэзрыщІэжар, НАТО-м и инспекторэхэр, гуфІэуэрэ, Іэгу зэреуар.

- «Пионерыр» Іэщэ тельыджащэт, - жеІэ 33-нэ ракетэ дивизэм и унафэщІу щита, запасым щыІэ генерал-майор Бородунов Евгений. - АбыкІэ «щІэтхъуэрэт» Европэри Атлантикэри.

Совет Союзым и лъэхъэнэм межконтинентальнэ баллистическэ ракетэхэр бгъуэнщІагъ куухэм щыІэхъуэрэт. Ди дзэхэм ящІэрт американхэм я апхуэдэ Іэщэхэр зыщІалІыгъ щІыпІэхэр, американхэри щыгъуазэт ди бгъуэнщІагъхэр здэщыІэм. Апхуэдэ тІасхъапІэм дэ Іэмал хъарзынэ къыхуэдэхъутыфащ. Американ хэм ЗэкІэ къыпфсысыфаІакъым. Ди «Пионерхэр» хуиту щыІэкІэ апхуэдэ Іэщэ шынагъуэр, дахэ-дахэу зихъумэжьын папщІэ? Абы щэч къыщІыпІтепхэм щыІэкъым.

СВАРЦЕВИЧ Владимир,
«Аргументы и факты» газетым дзэ хуэІуэхущІэхэмкІэ и обозревatель.

Ди губернатор Шершунов В. автомобиль зэжьэхэуэм зэрыкІэкІрах дуэрыр топсэ-пльыхь. Ауэ зыми дахэ-дахэу ищІэркъым насыпныщагъэр къыдзэрыхъуа щІыкІэмрэ абыкІэ къуаншэмрэ. Мы Іуэхум и пэжыпІэр сыт?

ІОДИН В., Кострома.

ЗэкІэ хабзэхъуэмэхэм Іуэхур зэхагъэкІри, Кострома областым и прокуратурэм жэуап зэІуб къыдитын идакъым. «Аргументы и факты» газетым и дзэпкъыгъэуцужу зыщыгъуазэмкІэ, къэхъуар мыраш: Шершуновыр зэрыса «Мерседесымрэ» Ярославль щыщ Никифоровым и «Форд Фокусымрэ» зэхъуэкІуэрт псынщІэ дыдэуи, зэблэмыкІыфу, «натІэкІ» зэжьэхъуащ. Автомашинхэр хьэбэсабэу зэхэкъутащ, рулым бгъэдэсахэм, ПІЕ-ІЕ-м, ІЕ-м, ІЕ-м зэрыгъэкІуакъыми, удынышхъэ ягъэуприр, щІэх дыдэу я псэхэр зэкІащ.

Премьеру щыта Фрадков «За заслуги перед Отечеством» орденым и япэ нагъыщІэ ІэрагъащІ. Ар хабзэм емыгъэІуу кІыскІфщІ. Сыт щхьэкІэ? Нэхъапэм ящІу зэрыщІтар мыпхуэдэуэщ: япэ щІыкІэ ятыр мы орденым и епІданэ нагъыщэрт, кІыкІэлыкІуэу - ещанэрт, нэхъ нужьыІуэкІэ - етІанэрт, ятІанэ япэ ящІэрыщІэр щатыр. Сыт Фрадковым зэуэ мы орденым и нагъыщэ нэхъыщхьэр щыІыдагъэсар?

РЯБОВ С., Перм.

Урысейм къэрал дамыгъэхэмкІэ и Іэщ Іагъэпі нэхъыщхьэ Вилинбахов Георгий зэрыкІэІамкІэ, УФ-м и Президентыр хуитщ езым зэрыфІэзахуэм зыхуагъэфэщар Фрадков и закъуэкъым. Ахэр 19 мэхъу (Франциям и президенту щита Ширак Жак, УФ-м и президенту щита Ельцин Борис, музыкант щэджащэ Ростропович Мстислав, ежьагъэщхуэ Алферов Жорес, Москва и мэр Лужков Юрий, нэгъуэщІхэри).

Си малъхъэр автоматкІэ джэгуныр итхъакъуащ. Джэгуукіи иреГъэхь. Банкым щІыхуэ къыІихуэрэ, сом мелуанитІым щІигъу ипшынынкІ хуейуэ къыпІехуащ. Бзыр лажьэркъым. Джэгуныр щІигъэтыркъым. Си пхъыр и лІым къыбГъэдэкІыжыну лъэІу тхыль судым иритащ. ТщІэрэкъым щІыхуэ къыттехуэхэм етІэнур. Сыт хуэдэ чэнджэщ кьыдэфтыфынУ?

ИРИНЭ Петровнэ.

Уэчыл щІэрыІуэ, УФ-м и Іэрэгъэ зэгъэхьынгъэм хэт Алексеевэ Ириндэ жеІэ:

- Унагъуэ кодексым и 45-нэ статьям дыдэрыщІгъэгъуэзэмкІэ, щІыхуэ кьызытехуам и мылькыращ абы ипшынынкІ хуейр псори къыдыкІыпхьэр. Апхуэдэ мылькуэ уи лІым бгъэдэмыпІмэ, судым и унафэкІэ уэ пІэщІихыфыр фІатьхэкъунущ. Псалъэм папщІэ, фи мылькуэ зэхэлькІэ автомобиль къэфщэхуауэ фиІэмэ, абы и уасэм и нкьыкъуэ уэ ешту, автомобилыр къыдыхуэбгъэнэжи къунущ. Абы уэужемйэ, уасэм и нкьыкъуэр уэ кьыпІлъос. Мы Іуэхуэм унафэ тезыщІыкьыр судращ. Абы тегъэщапІэ ищІынур УФ-м и Унагъуэ кодексым и 38-39 статьяхэщ. Фэтэрыр зыІыщІэлъыр кьалэрамэ, фызыщІпсэуэн фимыІэу фыкьИгъэнэну зыри хуиткьым. Ауэ фызэгъусэу унэр фщІамэ, зи гугъу тщІа автомобилым ещхьу, абы и уасэри зэхуэвгъэшынущ.

Студентхэм зэрыжаІамкІэ, еджапІэ нэхъыщхьэхэм щылажьэхэм, нэхъапэхэми хуэдэу, Іулъхъэ кьыІах. Ар пэжмэ, сыт и уасэр «Іуэхур дгъэзэкІуэ-жащ» жызыІэ кьулыкьуэзэхьэхэм я псальэм?

ПОМИНАЕВ А., Москва.

Іуэхум фІыуэ щыгъуазэ Іэщ Іагъэлі Іхэм кьыІэрэлъытэмкІэ, Іулъхъэшхэр зэхэзэхуэн зэрращам кьрикІуар мыраш: нобэ Іулъхьэ кьеІыІысьхэр кьулыкьшхэм ящІэрыгъэщ. КьыкІэри зэмкъуащ. ЮНЕСКО-м кьыІэзэрибжамкІэ, Урысейм и еджапІэхэм ильэс кьэс Іулъхьэу кьыщІыІах... доллар мелуан 500 хуэдизІ! Нэхъыбэу мы Іуэхум хэтэхьыкІыр ректоратхэм, деканатхэм щІэс кьулыкьуэхьэхэрщ.

Ди къэралыр щІыдагъэкІэ кьулейщ, ауэ бензиным и уасэм зэпымыуэу хохьуэ, Апхуэдэу Іуэхур щІыщІту пІэрэ щІы дагъэр зи куэд нэгъуэщІ къэралхэми?

РОБКОН О., Кострома.

Упщ Іэм жэуап кьрет Урысейм гъэсыныпхъэмкІэ и Союзым и унафэщІ Сергиенко Григорий:

- ЩІыдагъэ куэду кьыщІщІаш къэралхэм (псалъэм папщІэ, Венесуэлэм, Саудей Хьэрпыным) щІыдагъэхкІхэм я уасэр зэрыдэмыкІуеину Іэмалхэр къэрал унафэщІхэм Іэкьуэлькьуэу кьыщагъэсэфэн. Ди деж, зэрыпщІэщи, Іуэхур зэрыщІыщІыр нэгъэщІуащ: хабзэ гъэрэр къэралым тепщэ щІыхъуащи, къэмывыІуэ докІуей щІыдагъэ кьыщІэзыщхэм я налогхэри, кьаІэрыхьэ хэхъуэхэри, бензиным и уасэри.

Гу зылыытапхъэщ мыри: бензиным (зы литрым) Венесуэлэм щиуасэр зы сомщ, Ираным – сомитщ, Ливием – сомищ. Саудей Хьэрпыным - сомиплІщ.

«Аргументы и факты», «Аргументы недели», «Труд-7» газетхэм кьытхуажщ.

• ЕхъуІэныгъэхэм я уасэр

РОДНИНА Ириндэ: «Си щхьэ пщІэ хузощІыж»

Лъэрыжжкіэ къэфэныжкіэ Роднина Ирина щытекІуащ зэхьэзэхуэ куэд дыдэм. Абы и цІэр иратхащ Гиннесс и рекордэм я тхылъым. Спортым теламкІэ гъэтхэгъэмрэ журналэмрэ къызэралъытамкІэ, Роднина Ирина ХХ ліщІыгъуэм и спортсмен нэхъыфІ дыдэщ.

1980 гъэм, спортым кьыхэкІыжри, Ирина ВЛКСМ-м и ЦК-м зыгъэкІуэдэ щыІэжащ. Ирина «Динамо» спорт клубым трениру уваща, ауэ мыбдежми куэдрэ зыщІэжьажьым. Физкультурэмкіэ институтым дерсхэр щитащ.

1990 гъэм США-м кІуэри, а къэралым щыІэзэ 12-кІэ. Спортсмен ныбжьыщІэхэр игъэсащ лъэрыжжм тету къэфэфу. Абыхэм ящыщу Ковадржикова Радкэрэ Новотна Ренатэ дунейпсо чемпион хуЗащ. Урысейм къыфІэІуэхуакъым щэнфэр Олимпиадэм щытекІуа, пщІэнэйрэ дунейпсо зэхьэзэхуэхэм пашэ щыхъуа, пщыкІуэрэ Европэм и зэпеуэхэм яІэ упльІэр щыхубыда спортсменыр хамэ щІыпІэм зэрыщыІэр. Бзыльхуэгъэ щІэрыІуэр 2003 гъэм и Хэкум къыхэкІри, лъжьыгъэ зэпытІэжьыгъуэхэм хашащ: Жылагъуэ палатэм хагъэхьащ, УФ-м и Президентым физкультурэмрэ спортымкІэ и Советым хэтщ, «Спортивная Россия» зэгъэпэжьыгъэ и унафэщІщ.

- Уэ куэд щІауэ властым удолажьэ. Абы и хъер къокІра?

- ШэчкъыпІу. Си адэ-анэрэ ящхъуэгъуэ щытащ. ВласткІ ныбэ дэмыІэпыкъуатэмэ, дауи, седжэсфынутэкъым, спортсмени сыхъуфынутэкъым. Ноби си кьалэн лъапІэу кьызэпІутІэ кьэралым и спорт программэхэр гъэзэщІэныж сохъуфІэкІ хэспхьэну.

- Уэ нэхъапэхэм ехъуІэныгъэр кьызэрыбгурыІуэу щытам нобэ куэдкІэ зихъэжа?

- Мылым щекІуэкІ зэхьэзэхуэхэм сыхьыхьэхункІэ зы мурадт сщІыр: текІуэныгъэ къызэрысыхьынырт. Дэ, спортсменхэр, дыщыщІэсэур нэгъуэщІ дунейм ещхьт – дызыхуэйр тшынэу, ди нэгу зедгъэужкьыну, зэрыжаІэщи, хуиту дыбэуэну тхуэзэфІэкІыртэкъым. Еджэнри лъэныкъуэкІэ Іудгъэкіуэтын хуей хъурт. Дызыщымысхьыжу зыдгъасэрт, ди тренерхэм я жьаІэ дедаІуэрт, ауэ щыкьуэкІи кьыдэхъуІэнур зыхуэдизыр тщІэртэкъым. Ар тыншкъым, кьалэн, жауалпІынысгъэ инщ. ЖеІпІэ хъунущ дэтхэнэ зы текІуэныгъэми уасэшхуэ щІэттауэ.

- Спортым укъыхэжьыжа нэужь, утынышкъа?

- Нэхъ щхьэхуит сыхъуащ, дауи, ауэ, пщІыр сыткІэ щхьэпэ, си щхьэгъусэри сэри зэмыапІэнщэу дыкьыщыжьам гугъу дехьащ, СССР-р якъутэжат. Нэхъапэхэм дила спорт системэри щыІэжтэкъым.

- Мылым къыщыфэуэрэ щІыхуэм я нэгу зезыгъэжь артистхэм фаныкъуэ хъунутэкІэ?

- Хьэуэ. Ар зэщхьэгъусэхэм тхуэзэфІэмыкІын Іуэхут. Сыт щхьэкІэ? Си гугъу пщІа артистхэм зэрыжьжкІэ дахэ-дахэу кьажьхьыфыркъым. Университетыр кьэбуха нэужь, курыт еджапІэм ущІэтІысхьэжьынр емыкІукъэ? Апхуэдэ «лэжьыгъэр» ди щхьэм етпэсакьым.

- Тренеру пэжьын щІэвдза нэужь, сыт лъэпощхьэпо кьыІфхуэхьуар. Америкэм фыкІуэн хуей щІэхъуар?

- Сигу ирихьакьым тренерхэм я зэхэтыкІэр, ахэр фадэм зэриткъэхьэуар. Абыхэм ящыщ гъэрэхэм унафэ мыхъумыщІэхэр кьыхуэщІыртэ, зыкьыхуэрэ ящІэртэкъым. Ауэ ди хуей ящІэртэкъым. Ауэ дэу сыхъуну хуейт. НэгъуэщІу жыпІэмэ, си кьалэнхэми семыгугъуну, зэхьэзэхуэхэр щекІуэкІкІэ си гъэсэнхэм садэмыІэпыкъуну, фадэм зестыну. Апхуэдэ гугъуехьэхэр тхуэмыхьу, си щхьэгъусэмрэ сэрэ Америкэм дыкІуэн хуейуэ хэзытлытащ.

- Абы фІи Іуэхуэзэ дауэрэ щекІуэкІэ?

- Уи ныбжьэгъуэхэр, Іыхьлыхэр здэщыІэ щІыпІэм, уи анэдэлъхубзэр щІэзэхыумыхьым щІыпсэугъуафІэкъым. Америкэр зыкъомкІи сэбэп кьыхуэхъуащ – кьэсщІащ бэджэнд, медицинэ страховэн, банкым и щІыхь жьыкІэхэр зищІысыр.

- Сыт хуэдэ ехъуІэныгъэм уасэ иІэщ. Уэ къэралыгъэр уи гъащІэм къыщыпхъа текІуэныгъэ куэдым уасэшхуэ щІэптауэ?

- ЩІэзэгъащхьэкІыпхъэм хуэдиз. Сэ сыпсэущ икІи сопсэу хабзэ, мардэ гуэркэр си гъуаззу. Си щхьэм щІэзэщІыжьа.

Елсэлъар **ВЫКУТОВИЧ Валерийщ,**
«Российская газета».

• ЩІэщІу

Ипщэ щыналъэм щыхъыбархэр

♦ Дагъэмыс щекІуэкІащ журналистхэм я 12-нэ дунейпсо фестивальр. Абы хэтащ къэрал, щІыналъэ зэмылІэужьыгъуэхэм я лІыкІуэу 1300 хуэдизэ. Зэхуэсым псалъэ гуаІэ пэ куэд щыхуэсакъыпхъэ информацэм и лэжьакІуэхуэ мамырыгъэм, зэныбжьэгъугъэм, щІыхь кьызэрыгъэкІэм я гъащІэм гулыІэ щхьыбэ хуэзэщІхэм.

♦Осетие ПІыхьэрэм щагъэлъэпІащ республикэмрэ абы и кьалащхьэмрэ я махуэхэр. ГуфІэгъуэ дауэдапщэхэр щІэщыгъуэ, гукъинэжь яІащ! Дзауджикау и лъабжьэр зыгъэтІылъа Бугулов Дзау домбеякъ фэепль хьарзынэ кьызэрыкуэтэхуахам, «ПІэпІэкъэм я зэныбжьэгъугъэ фэепльм удэ гъэтхаэр зэрыбгъэдальхьам, чэзум хэтхэм ящыщ зыкъомкІи фэтэрыщІэхэм я Іуэнкъыбзэхэр зэрыІэщІальхьам.

♦«Сочи-2007» зыфІаща дунейпсо инвестицэ форумым Дагъыстаным екъуІэныгъэфІэр кьыщихьащ - зэгурыІуэныгъэ зэмылІэужьыгъуэу сом мелардибгъу зи гугъу ящІа хамэ къэрал компание лъэщхэм.

«Северный Кавказ» газет.

НапэкіуэлІыгъэ зыгъэхъэзырар ТХЬЭМОКЪУЭ Барэсбийщ.

• Гу зылыытапхъэ

«Адыгэ дуней»

ЦІыпІынэ Асльэнрэ «Начохэ я гъавэхэкІ» мэкъумэш Іуэхущ Іапхъэм Іэмрэ зэныгъуэм и 14-м сыхьэт 12-м Абхъазым и утым щыІэзэхэтыну «Адыгэ дуней» дэущ дапщэ-джэгум фрагъэбдлагъэ.

Ди бийхэр иремыгуфІэ

Зы ракетэм Лондон ирихыфынущ

Американ ПРО-м и жэуапу УФ-м ІэщэкІэ Зэщіэуэзэа и Къарухэм ягъэхъэзыр Іэщэ шынагъуэ. Ар зищІысымрэ зыхуэдэмрэ зэкІэ ябзыщІ зауэ хуэІуэхуэщІэхэм. Ауэ ІэуэлІым зэгъашІысащ Урысейр ракетэхэм тегуэауэ 1987 гъэм къэрал зыкъомым зэращІылІауэ щыта Зэгуры Іуэныгъэм къыхэкІыну зэрыхэтыр. Ар къэхъуэм, нтыж 20 хуэдизкІэ ящІэзэкІыжкІэ дгъэкІуэдыкауэ щыта «Пионер» ракетэ комплексыр зэфІэдгъэувжыпхъэщ.

А РАКЕТЭМ хуэдэу 1976 -1984 гъэхэм ягъэхъэзыр ауэ ди къэралым ихьа 600-м щигъу. США-м етщІыпІа Зэгуры Іуэныгъэм къыхэригъэувын ипкъ иткІэ а ракетэхэр 1988 гъэм Капустин Яр полигоным щыІэзэрах ыгъэгъащ. Си нэгу щІэкІащ, яІэжьыр яфІэнэгуэдэжу, ди Іэщ Іагъэпі Іэм я нэпсхэр къыхэзрыщІэжар, НАТО-м и инспекторэхэр, гуфІэуэрэ, Іэгу зэреуар.

- «Пионерыр» Іэщэ тельыджащэт, - жеІэ 33-нэ ракетэ дивизэм и унафэщІу щита, запасым щыІэ генерал-майор Бородунов Евгений. - АбыкІэ «щІэтхъуэрэт» Европэри Атлантикэри.

Совет Союзым и лъэхъэнэм межконтинентальнэ баллистическэ ракетэхэр бгъуэнщІагъ куухэм щыІэхъуэрэт. Ди дзэхэм ящІэрт американхэм я апхуэдэ Іэщэхэр зыщІалІыгъ щІыпІэхэр, американхэри щыгъуазэт ди бгъуэнщІагъхэр здэщыІэм. Апхуэдэ тІасхъапІэм дэ Іэмал хъарзынэ къыхуэдэхъутыфащ. Американ хэм ЗэкІэ къыпфсысыфаІакъым. Ди «Пионерхэр» хуиту щыІэкІэ апхуэдэ Іэщэ шынагъуэр, дахэ-дахэу зихъумэжьын папщІэ? Абы щэч къыщІыпІтепхэм щыІэкъым.

СВАРЦЕВИЧ Владимир,
«Аргументы и факты» газетым дзэ хуэІуэхущІэхэмкІэ и обозревatель.

• УпщІэхэмрэ жэуапхэмрэ

Сыт бензин уасэм щІыхъуар?

Ди къэралыр щІыдагъэкІэ кьулейщ, ауэ бензиным и уасэм зэпымыуэу хохьуэ, Апхуэдэу Іуэхур щІыщІту пІэрэ щІы дагъэр зи куэд нэгъуэщІ къэралхэми?

РОБКОН О., Кострома.

УпщІэм жэуап кьрет Урысейм гъэсыныпхъэмкІэ и Союзым и унафэщІ Сергиенкэ Григорий:

- ЩІыдагъэ куэду кьыщІщІаш къэралхэм (псалъэм папщІэ, Венесуэлэм, Саудей Хьэрпыным) щІыдагъэхкІхэм я уасэр зэрыдэмыкІуеину Іэмалхэр къэрал унафэщІхэм Іэкьуэлькьуэу кьыщагъэсэфэн. Ди деж, зэрыпщІэщи, Іуэхур зэрыщІыщІыр нэгъэщІуащ: хабзэ гъэрэр къэралым тепщэ щІыхъуащи, къэмывыІуэ докІуей щІыдагъэ кьыщІэзыщхэм я налогхэри, кьаІэрыхьэ хэхъуэхэри, бензиным и уасэри.

Гу зылыытапхъэщ мыри: бензиным (зы литрым) Венесуэлэм щиуасэр зы сомщ, Ираным – сомитщ, Ливием – сомищ. Саудей Хьэрпыным - сомиплІщ.

«Аргументы и факты», «Аргументы недели», «Труд-7» газетхэм кьытхуажщ.

• Іейм Іей къешэ

Куржыхэм я жьзумейхэр ираупщІыкІыж

Ильэс и пэкІэ Урысейм унафэ кьыщаштат Куржым экономикэ тезыр – тельхъэн зэрыхуейм теухуауэ. Икіи тралъхьат, сату зэпымщІэнгъэхэр ягъэмащІэри. А Іуэхум щхьэусыгъуэ хуэхъуат Тбилиси Урысейм и офицеру зыбжанэ зэрыщагъэтІысар. А Іуэху мыхъумыщІэр Кахетием и мэкъумэшыщІэхэм, нобэ ІейкІэ ягу кьагъэкІыж, я жьзумейхэр ираупщІыкІыжуэ.

- Шагъыр щыщІаху заводэм ди жьзумыр ящэхуркъым, – кьытхуотхьэусыхэ Велесицэхэ кьуажэм щыпсэу Акакий (и унэцІэр ибзыщІащ) – щащэхум и дежи, кІэпІейкІэ бжьагъэщ кьыдатыр. Мылькуу тедгъэкІуэдар кьытхущІэкІыжьыркъым. Нэхъапэхэм, Урысейм ди шагъыр щытІихьым, ди Іуэхухэр хъарзынэт...

МэкъумэшыщІэхэм, пщІы хэмылъу, хэщІыныгъэшхуэ ягъуэтащ. Жьзумыр дэнэкІи пщІыхуащ. Зы килограммым уасэу кьыпэкІуэр сомищ - сомитху хуэдизщ. Пэжщ, жьзум лъэпкьыфІэкІэр нэхъ лъапІэІуэр «юкІ».

Урысейм экономикэ тезырыр (санкцэр) кьыщытримыльхьэм абы Куржым иришыт шапІыру игъэкьэзырым и процент 90-р. Кьэбгъэлъагъуэмэ, 2005 гъэм куржы компаниехэм Урысейм хуашащ птулькІэ мелуан 63-м щигъу.

ЗэкІэ зыми кьихутэкьым зы ильэсым кьриубыдэу Куржым и экономикэм игъуэт хэщІныгъэр зыхуэдизыр. Мы гъэм и гъэмахуэм белджылы кьэхъуа бжьыгъэхэр щыхьэт зэрытехьуэмкІэ, Куржым фІэкІуэдащ хэхъуэр доллар мелуан щхьэм щІигъу (Саакашвили Михаил зэрыжиІэмкІэ, хэщІныгъэу и кьэралым игъуэтар зэрыхьэр доллар мелуан 300 «кьудейи»).

Гу зылыытапхъэщ мыри: Урысейм и мылькур хъарзынэу «щегъэТІылъ» Куржым и экономикэм. Урысей хьэпшыпхэр, нэхъапэхэми хуэдэу, щыІэрапхъэу Куржым и бззэрхэм.

ІАШВИЛИ Александр.
«Известия».

• Мэхъэчкъалэ и ныбжьыр илъэси 150-рэ мэхъу

ЙофІакІуэ, зеузэщІ

Іуэ ІэнуэУ, тыкуну. Іуэхущ Іапі эзэмылІуэжьыгъуэу. ЗащІыдогакъуэхьрычъыщІэхэм, еыхэри кьыддоІэпыкъу. Инвестицэу мелард зыбжанэ ди экономикэм кьыхэзыльхьэфыну къэралхэри (Азербайджанри, Хьэрпый Эмират Зэгуэтыр, ящІэгъуэщІэри) кьыгъэкъуэващ.

- Хуэхьэгъуэзэмрэ архитектурэмрэ щыІэзгурымыІуэ кьэдрэ кьохьу. Фи къалэм дауэ мы Іуэхур зэрыщыщытыр?

- Унафэ тКІий ди Іэщ: архитектурэ управлензм и Іизыншэу зы ухуэныгъи кьрагъажьэркъым. Пэжщ, къраГъэжьа нэужь, ухуакІуэхэм нькъуасныгъэ щаІэщІэкІ (яГъэува мардэхэм «щибжькъкІ») кьохьу. Апхуэдэ мыхъумыщІагъэ щымыІэным толажьэ Іуэхущ Іапі эщхьэхуэ, ухуэныгъи я фІагъыр зыхуэдэмкІэ жэуаптакІуэ инспекцэр. АрКІэлъопІь щэнхабзэм, тхыдэм я фешпльэр хъумэнри.

- Нэхъ кьывзгуГъэжІ, фызыгъэпейтей Іуэхуэгъуэхэр сыт хуэдэхэра?

- Мы зэманым ди кьалэм щопсэу цІыху мин 600 хуэдизэ. БгъущІ гъэхэм мылькуншэу дыкъэнауэ зэрыщытам и зэранкІэ гугъуехьэ зыкъом тфІызэтрихьащ. Абыхэм я нэхъыщхьэ дыдэр цІыхухэр псыкІэ къызэгъэпэщынырщ. Мы Іуэхур дгъэзэкІуэжьину, псы хъуманІэ ин (гектар 20 хъуэу) дыуэзэну дыхэтщ. Нобэ кьалэм зы жэщ-махуэм кьетъэсэбэп псыуэ кубометр мин 210-р. Мыгувэу я бжьыгъэм кьыхэхъэнущ 110-рэ хуэдизэ. Зы илъэс хуэдэкІэ кьалэдэсхэм псыр пэрыхьэту яГъэтынущ.

- Кьалэм и махуэшхуэр гъэлъэпІэным теухуа гуфІэгъуэ дауэдапщэхэм нэгъуэщІ къэралхэм ис фи лъэпкъгъуэхэр хэвгъэтыну фи мурад?

- Абы шэч хэлъкъым. Дагъыстан лъэпкъхэм, хэхэсу нэгъуэщІ щІыпІэхэм (Кьалмыкъым, Москва, Саратов, Санкт-Петербург кьалэхэм, Ростов, Астрахань областхэм, Ставрополь, Краснодар крайхэм, Германием, Тыркуем, США-м) щыІэхэм дапыщІащ. Абыхэм я лІыкІуэхэр ди гуфІэгъуэм хэтыну дельэІуу тхыль яхуэдгъэхьащи, дащогуГъ кьытхуеблэгъэну.

- Кьалэм и къэкІуэнур зыхуэдэм теухуауэ сыт пхужьІэну?

- Апхуэдэ упщІэм жэуап естыным и пэкІэ, упгу кьлэгъэкІыжьыпхъэу кьызыгольытэ 1998 - 1999 гъэхэм мы щІыпІэм теракт эр щыкъуэду, щІыхъэр щадыгъуэу, щаукІыу зэрыщытар. А псомкІэ ятеттащ, кьалэм мамырыгъэр щытепщІэ хъужащ.

Зи гугъу пхуэсщІа ефІэкІуэныгъэхэм я процент 95-р ди зыдогъэхьулІэ ди кьарукІэ, Іэмалрэ зэкІыпІэу ди Іэхэр гъэмэ ку кьэсхьэпІуэр. Дапщэщи кьыддоІэпыкъу зи республикэм и Іэтащхьэ Алиев Муху. Дахуэарэзыщ нэгъуэщІ унафащІ куэдми.

Мэхъочкъалэ тенджкъ Іуфэм Іусщ. Мыбдежьми зыгъэнсхуэпІэ хъарзынэхэр мыувэу щыдуэхуну дыхэтщ. Ар кьыхуохьІэмэ, ди кьалэр щыкъуэ кІуапІэ, сыт и лъэныкъуэкІи зэпщІухьунущ.

Елсэлъар **МУСАЕВ Мусащ.**
«Северный Кавказ».

«ШейтІан гъуэжьым» и щэхэр

• Кьалэжьым хуэдиз къадыгъуэр?

Кьэрал Статистикэм зэрыжиІэмкІэ, гъэкІуэм Урысейм щагъэхьэзыращ дыщэу тонни 160-рэ хуэдиз. Ауэ, Іуэхум щыгъуазэхэр щыхьэт зэрытехьэмкІэ, «щейтІан гъуэжьэ» зэхэдгъуэр а бжьыгъэм кьызэрыкІэрыху щІагъэу щыІэкъым.

ДыщІэхэкІхэм я бззэр щэхур «зыгъашхэхэр» зэкІыпІэу плІы мэхъу. ЯІэрауэ, гъэдыр щодыгъуэ дыщэ кьыщІэхьыпІэхэм. ЕтІуанэрауэ, заводэм дыщэ зыхьэпІшахъуэхэр кьыщрашалІэкІэ, кьеІызыххэм («приемщик» жыхуаІэхэм) пшахъуэм щыщІыр хэтыр нэхъ мащІэу яТхри, абы фейдэшхуэ кьыхах. Ещанэрауэ, дыщэ кьызыхьа пшахъуэхэр щІэрыщІэу яТьэсуэр (ар хабзэм кьымызэгъэ пэтми) «кьэрычэтыщІэ» кьудыр кьулей мэхъу. ЗэрАуэтэмкІэ, пшахъуэхэм яп щІыкІэ дыщэу кьыхахам нэхъ р хуэдэ зыр ныкъуэкІэ нэхъыбэ «кьыхакъуэныкІ» лэжьакІуэ «щэхъуэм». Апхуэдэ лэжьакІуэм я бжьыгъэр, нэхъ мащІэ дыдэу кьапщІэну, мин 15-м щегъу. ЕпІанэрауэ, дыщэ кьызыхаха пшахъуэм елэжь заводэкІэ щыІэщи, абыхэмэ хьэгъэщагъэкІэ ильэс кьэс кьуДеиГъэщхуэ зэрыгъэхьэхь.

А хэкІыпІилІри къэралым хуэлэжьныр кьызэгъэпэща хьуатэмэ, «шейтІан гъуэжьыр» кьыщІэзых къэралхэм Урысейр я пашэ хьунут (идкьыпсту абы и ЫцІ ныр еханэ увынІэрщ).

Урысейм и бззэрхэм ильэс кьэс щащэ ом мелардищэ и уасэ дыщэхэкІэхэр.

1840 гъэм Сыбырым кьыщагъэтат дыщэ кьабзэу килограмм 36-м щигъу зыхэль «мывэ». НэгъуэщІ кьулеигъэхэри белджылы кьызэрыкуэу, «дыщэ техьэгъуэ» жыхуаІэр кьапхьрыхьащ дзэкьАГъэ куэдым, мывгувэри ахэр гуп-гупурэ Красноярск зэрыжьакІуэ «щэхъуэм». Апхуэдэ лэжьакІуэхэм я бжьыгъэм дзэхэм я бжьыгъэм хэхьуат хуэдэ 50-м щигъуэкІэ.

Байкал гуэлым и адрыщІымкІэ кьыщыхьуат «мелуаныры бжьэхэм я жьлагъуэ». Абы дзэхэм ахьшэ папщІэ зэІэпахьр дыщэхІэхэрт. «ЪхьэІэкхъуэкІэхэм» (апхуэдэуэт мы зыхуагъэфэщар Фрадков и закъуэкъым. Ахэр 19 мэхъу (Франциям и президенту щита Ширак Жак, УФ-м и президенту щита Ельцин Борис, музыкант щэджащэ Ростропович Мстислав, ежьагъэщхуэ Алферов Жорес, Москва и мэр Лужков Юрий, нэгъуэщІхэри).

Си малъхъэр автоматкІэ джэгуныр итхъакъуащ. Джэгуукіи иреГъэхь. Банкым щІыхуэ къыІихуэрэ, сом мелуанитІым щІигъу ипшынынкІ хуейуэ къыпІехуащ. Бзыр лажьэркъым. Джэгуныр щІигъэтыркъым. Си пхъыр и лІым къыбГъэдэкІыжыну лъэІу тхыль судым иритащ. ТщІэрэкъым щІыхуэ къыттехуэхэм етІэнур. Сыт хуэдэ чэнджэщ кьыдэфтыфынУ?

ИРИНЭ Петровнэ.

Уэчыл щІэрыІуэ, УФ-м и Президентым и Зэгуэтыр Іэнуэ хэт Алексеевэ Ириндэ жеІэ:

- Унагъуэ кодексым и 45-нэ статьям дыдэрыщІгъэгъуэзэмкІэ, щІыхуэ кьызытехуам и мылькуращ абы ипшынынкІ хуейр псори къыдыкІыпхьэр. Апхуэдэ мылькуэ уи лІым бгъэдэмыпІмэ, судым и унафэкІэ уэ пІэщІихыфыр фІатьхэкъунущ. Псалъэм папщІэ, фи мылькуэ зэхэлькІэ автомобиль къэфщэхуауэ фиІэмэ, абы и уасэм и нкьыкъуэ уэ ешту, автомобилыр къыдыхуэбгъэнэжи къунущ. Абы уэужемйэ, уасэм и нкьыкъуэр уэ кьыпІлъос. Мы Іуэхуэм унафэ тезыщІыкьыр судращ. Абы тегъэщапІэ ищІынур УФ-м и Унагъуэ кодексым и 38-39 статьяхэщ. Фэтэрыр зыІыщІэлъыр кьалэрамэ, фызыщІпсэуэн фимыІэу фыкьИгъэнэну зыри хуиткьым. Ауэ фызэгъусэу унэр фщІамэ, зи гугъу тщІа автомобилым ещхьу, абы и уасэри зэхуэвгъэшынущ.

Студентхэм зэрыжаІамкІэ, еджапІэ нэхъыщхьэхэм щылажьэхэм, нэхъапэхэми хуэдэу, Іулъхъэ кьыІах. Ар пэжмэ, сыт и уасэр «Іуэхур дгъэзэкІуэ-жащ» жызыІэ кьулыкьуэзэхьэхэм я псальэм?

ПОМИНАЕВ А., Москва.

Іуэхум фІыуэ щыгъуазэ Іэщ Іагъэлі Іхэм кьыІэрэлъытэмкІэ, Іулъхъэшхэр зэхэзэхуэн зэрращам кьрикІуар мыраш: нобэ Іулъхьэ кьеІыІысьхэр кьулыкьшхэм я пэрытхэщ. КьыкІэри зэмкъуащ. ЮНЕСКО-м кьыІэзэрибжамкІэ, Урысейм и еджапІэхэм ильэс кьэс Іулъхьэу кьыщІыІах... доллар мелуан 500 хуэдизІ! Нэхъыбэу мы Іуэхум хэтэхьыкІыр ректоратхэм, деканатхэм щІэс кьулыкьуэхьэхэрщ.

Ди къэралыр щІыдагъэкІэ кьулейщ, ауэ бензиным и уасэм зэпымыуэу хохьуэ, Апхуэдэу Іуэхур щІыщІту пІэрэ щІы дагъэр зи куэд нэгъуэщІ къэралхэми?

РОБКОН О., Кострома.

УпщІэм жэуап кьрет Урысейм гъэсыныпхъэмкІэ и Союзым и унафэщІ Сергиенкэ Григорий:

- ЩІыдагъэ куэду кьыщІщІаш къэралхэм (псалъэм папщІэ, Венесуэлэм, Саудей Хьэрпыным) щІыдагъэхкІхэм я уасэр зэрыдэмыкІуеину Іэмалхэр къэрал унафэщІхэм Іэкьуэ